

אֲנִי וְהוּא הוֹשִׁיעָה נָא:

אֲנִי וְהוּא

כֹּה־שָׁעַת	אֱלִים בְּלוֹד עֲמָךְ. בְּצִאתְךָ לִישָׁע עֲמָךְ.	כֵּן הוֹשֵׁעַ נָא:
כֹּה־שָׁעַת	גֹּי וְאֱלֹהִים. דְּרוֹשִׁים לִישָׁע אֱלֹהִים.	כֵּן הוֹשֵׁעַ נָא:
כֹּה־שָׁעַת	הֶמּוֹן צְבָאוֹת. וְעַמָּם מִלְּאֲכֵי צְבָאוֹת.	כֵּן הוֹשֵׁעַ נָא:
כֹּה־שָׁעַת	זָכִים מִבֵּית עֲבָדִים. חֲנוּן בְּיָדָם מִעֲבָדִים.	כֵּן הוֹשֵׁעַ נָא:
כֹּה־שָׁעַת	טְבוּעִים בְּצוֹל גְּזָרִים. יִקְרָךְ עַמָּם מִעֲבָרִים.	כֵּן הוֹשֵׁעַ נָא:
כֹּה־שָׁעַת	כָּנָה מְשׁוֹרָרֶת וַיֹּשֻׁעַ. לְגֹזְחָה מְצִינֶת וַיֹּשֻׁעַ.	כֵּן הוֹשֵׁעַ נָא:
כֹּה־שָׁעַת	מֵאֲמַר וְהוֹצֵאתִי אֶתְכֶם. נִקּוֹב וְהוֹצֵאתִי אֶתְכֶם.	כֵּן הוֹשֵׁעַ נָא:
כֹּה־שָׁעַת	סוֹבְבֵי מִזְבֵּחַ. עוֹמְסֵי עֲרֵבָה לְהַקִּיף מִזְבֵּחַ.	כֵּן הוֹשֵׁעַ נָא:
כֹּה־שָׁעַת	פְּלָאֵי אֲרוֹן כְּהִפְשָׁע. צֶעַר פְּלִשְׁתַּת בַּחֲרוֹן אַף וְנוֹשָׁע.	כֵּן הוֹשֵׁעַ נָא:
כֹּה־שָׁעַת	קְהָלוֹת בְּבִלָּה שְׁלַחַת. רַחוּם לְמַעַנָּם שְׁלַחַת.	כֵּן הוֹשֵׁעַ נָא:
כֹּה־שָׁעַת	שְׁבוּת שְׁבִטִי יַעֲקֹב. תִּשׁוּב וְתִשְׁיֵב שְׁבוּת אֶהְיֶי יַעֲקֹב.	וְהוֹשִׁיעָה נָא:
כֹּה־שָׁעַת	שׁוֹמְרֵי מִצּוֹת וְחוֹכֵי יִשׁוּעוֹת. אֵל לְמוֹשָׁעוֹת.	וְהוֹשִׁיעָה נָא:

אֲנִי וְהוּא הוֹשִׁיעָה נָא:

כהושעת אלים בלוד

עמנו בישועה, ואנו מתפללים הושענא - שיושיע לעצמו⁴. ובכמה מקומות דרשו חז"ל מקראות רבות על ענין זה⁵, שכל זמן שישראל משועבדים, כביכול שכינה משועבדת עמהם. וכשהוא מושיעם ופודה אותם מן הגלות, כביכול פודה ומושיע את עצמו. ובכל מקום שגלו ישראל, כביכול

פיוט זה פותח וחותם¹ בבקשת: 'אֲנִי וְהוּא הוֹשִׁיעָה נָא', שהיו אומרים בחג הסוכות בעת שהיו מקיפים את המזבח בבית המקדש². וביארו הראשונים, שענין בקשה זו הוא על פי הכתוב³: 'עֲמֹ אֲנֹכִי בְצָרָה', שאף השכינה עמנו בגלות, ותהיה

בפיסקא 'אני והו'. וכן בתיקוני זוהר תיקון ו כג, א כתוב שצריך לומר 'אני והו' תרי זימנין, [העתקנו לשונו בפיסקא 'אני והו'. וכן מנהג הספרדים לומר בכל יום אחר תפילת ההושענות ב"פ 'אני והו הושיעה נא']. ויש לומר שזהו שיסדו לפתוח פיוט 'כֹּה־שָׁעַת אֱלִים', וגם לחתמו ב'אני והו', שבכך אנו אומרים 'אני והו' ב' פעמים. [וכן צידד בעלי תמר על הירושלמי שם, שאין הכוונה בירושלמי שחזרו על פסוק זה פעמיים בתכיפות, אלא שפתחו 'אני והו הושיעה נא', והמשיכו בחרוזים ופיוט, ובסוף חתמו שוב ב'אני והו הושיעה נא'. ולכך יסד הקלירי בפיוט 'כהושעת אלים' לפתוח ולחתום ב'אני והו']. 3. תהלים צא, טו. 4. תוס' שם ועוד ראשונים. 5. ירושלמי סוכה שם ותענית

1. כ"ה ברש"ס וברוב המחזורים והסידורים. [וכ"ה במחזור רומא, אלא שבסוף הפיוט: 'אֲנִי וְהו הוֹשִׁיעָה נָא']. ובמחז"ו בנוס"א, סידור טרין רפ"ה, ר' הירץ ש"ץ, עץ חיים: 'אני והו' רק בסוף הפיוט. והרוקח פירש 'אני והו' בסוף הפיוט. ובנוס"א במחז"ו שנדמ"ח, בסוף כל חרוז בפיוט זה מסיימים 'אני והו הושיעה נא'. [בכמה מחזורים: 'אֲנִי וְהו הוֹשִׁיעָה נָא', בתיבה אחת]. 2. סוכה, מה, א לדעת רבי יהודה. [וראה פיסקא 'אני והו הושיעה נא' עמ' 230 ואילך, למה נקט הפייט כדעת ר"י]. במשנה שבבבלי מופיע בדברי רבי יהודה, רק פעם אחת: 'אני והו הושיעה נא', אך בכמה נוסחאות וכ"ה במשנה שבירושלמי, הנוסח 'אני והו הושיעה נא' פעמיים. וראה מה שכתבנו בזה בדעת הירושלמי

צָרְתָם לוֹ צָר'. ואמרו: גלו למצרים שכינה עמהם, גלו לעילם שכינה עמהם. וכשעם ה' נושעים, כאילו הוא יתברך מכל דימוי, נושע עמהם. וכמו שדרשו ז"ל: ב'הושיעה יְמִינְךָ וְעֲנֵנִי'¹⁴, כאילו בשעה שתענני הושעת הימין, וכאמרם במדרש: 'פִּי יָד עַל כֶּסֶּי'ה'¹⁵, כביכול, כל זמן שעמלק קיים אין הכסא שלם, וכשישראל מתהלכין על קו היושר ומתעסקים במה שנצטוו, גורמין לקיומם, וכשעושין ההיפך, גורמים לסלוק השכינה ולגלות מארצם.

כְּהוֹשַׁעַת אֱלִים בְּלוֹד עֶמֶךָ בְּצֵאתְךָ לִישַׁע עֶמֶךָ

אלים - הם ישראל. ואמרו ב'שוחר טוב'¹⁶: 'הָבּוּ לָהּ בְּנֵי אֱלִים'¹⁷, מהו 'בני אלים' - בניהם של אותם שנשחטים כאילים, אברהם אמר: אני שוחט, ויצחק אמר אני נשחט¹⁸.

ויש שכתב: 'אלים' - הם ישראל, שנקראו 'אילי הצדק', כדכתיב¹⁹: 'וְקָרָא לָהֶם אֵילֵי הַצֶּדֶק מִטֵּעַ ה' לְהַתְּפָאֵר'²⁰. והוא לשון אילנות, כמו²¹: 'מֵאֵילִים אֲשֶׁר חֲמַדְתָּם'²². ואחד משבעים שמות שקרא הקב"ה לישראל, הוא: 'אילי הצדק'²³. ולכך נקט כאן הפייט את התואר: 'אלים'.

יערות דבש ח"א דרוש א. 10. חידושי אגדות ברכות ח, א, בביאור דברי הגמ': אמר הקב"ה כל העוסק בתורה ובגמ"ח ומתפלל עם הצבור, מעלה אני עליו כאילו פדאני, לי ולבני, מבין אומות העולם. 11. במדבר יד, טו. 12. שמואל ב ז, כג. 13. ישעיה סג, ט. 14. תהלים קח, ז. 15. שמות יז, טז. 16. מדרש תהלים כט, א. 17. תהלים כט, א. 18. רוקח. 19. ישעיה סא, ג. 20. פירוש קדום. 21. ישעיה א, כט. 22. רש"י שם סא, ג. 23. מדרש זוטא שה"ש פרשה א. וכן יסד בפייט לחזרת הש"ץ בחג הפסח: 'אֵילֵי הַצֶּדֶק יְדוּעִים. בְּנִים מְגוֹדְלִים כְּנֻטִיעִים'.

גלתה שכינה עמהם. וכשעתידיים הם לחזור, כביכול שכינה חוזרת עמהן. ועל ענין זה מיוסד כל פיוט 'כְּהוֹשַׁעַת אֱלִים בְּלוֹד עֶמֶךָ'.

וכתב הריקאנטי⁶: אמרו רבותינו ז"ל, אמר דוד: רבונו של עולם, אתה סבור שאנו דוחקים עליך שתקרב את הקץ בשבילנו, אלא עד מתי ימינך ממושכנת, שנאמר⁷: 'לִמְעַן יִחַלְצוּן יְדִידֶיךָ הוֹשִׁיעָה יְמִינְךָ וְעֲנֵנִי'. ועל העניין הזה, תיקנו להזכיר גלות השכינה עם גלותנו, באומרנו [בהושענות] 'כְּהוֹשַׁעַת אֱלִים בְּלוֹד עֶמֶךָ', וכל האל"ף בי"ת ההיא, משום דכתיב: 'וְקָרָאֲנִי וְאָעֲנֶהוּ עִמּוֹ אֲנֹכִי בְּצָרָה'. וזהו אמרנו: 'אני והו הושיענא', כלומר שיושיע אותנו ושמו עמנו, שנאמר⁸: 'צָדִיק וְנוֹשֵׁעַ הוּא'. וזהו: 'חֲנוּן בְּיָדָם מַעֲבִידִים', וכל הענין ההוא⁹.

והרשב"א¹⁰ כתב בענין זה: בהיות כת עובדי ה' יתברך בשפל, גורם לריבוי הכפירה בעמים, שרואין כאילו אין היכולת בהצלתן, וכמאמר משה: 'וְאָמְרוּ הַגּוֹיִם אֲשֶׁר שָׁמְעוּ אֶת שְׁמֶעֱךָ לֵאמֹר. מִבְּלָתִי יִכָּלֵת ה' לְהַבִּיא אֶת הָעַם הַזֶּה אֶל הָאָרֶץ'¹¹. והוא מה שכתוב¹²: 'אֲשֶׁר פָּדִיתָ לָךְ מִמִּצְרַיִם גּוֹיִם וְאֱלֹהֵיו'. וכתיב¹³: 'בְּכָל

פ"א ה"א; מכילתא בא פרשה יד; מכילתא דרשב"י יב, מא; ספרי בהעלותך פיסקא פד; ספרי זוטא י, לה; שמו"ר ל, כד; ויק"ר ט, ג; במדב"ר ב, ב; קה"ר ז, ב; תנחומא פר' אחרי מות סי' יח; שם פר' במדבר סי' י; ילקוט ש' שמואל ב רמז קמו; שם זכריה רמז תקעז ובעוד מקומות. וע"ע גיטין נח, א: 'פִּי פִתְּאֵם יָבֹא הַשֹּׁדֵד עָלֵינוּ' (ירמיה ו, כו), 'עליך' לא נאמר אלא 'עלינו', כביכול, עלי ועליך בא שודד. ופרש"י, ששמי נתחלל בכך. 6. בראשית ג, יב. הבאנו כ"ד בפיסקא: 'אני והו'. 7. תהלים קח, ז. 8. זכריה ט, ט. 9. וכ"כ ראבי"ה ח"ב סי' תש, שממדרשים אלו הוסד יסוד 'כְּהוֹשַׁעַת אֱלִים בְּלוֹד עֶמֶךָ', עי"ש. ועי' דרשות

שירדו למצרים, מיד מלאכי ישראל קדמו וירדו למצרים³⁰, ושהו שם עד שיצאו ישראל. וזהו שנאמר³¹: 'וַיְהִי מִקֵּץ שְׁלֹשִׁים שָׁנָה וְאַרְבַּע מֵאוֹת שָׁנָה וַיְהִי בַּעֲצָם הַיּוֹם הַזֶּה יֵצְאוּ כָּל צְבָאוֹת ה' מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם', רצה לומר, אף המלאכים. וזהו שיסוד הקלירי 'בְּהוֹשַׁעַת אֱלִים', רצה לומר 'אלים' - מלאכים³².

***

בְּלוֹד - כשם שהושעת את ישראל בלוד - במצרים, שנקראו 'לוד', שנאמר³³: 'וּמִצְרַיִם יֵלֵךְ אֶת לִוְדִים'³⁴.
עֶמְקָה - הושעתם³⁵. אתה היית בעצמך

שום אומה מתיישבת בשום מקום, עד שהמלאך הממונה עליה יבוא ויעשה חזקה לשם קודם לכן, עי"ש. [ולפי"ד יש לפרש לשון הכתוב: 'וּמוֹשֵׁב בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר יָשְׁבוּ בְּמִצְרַיִם שְׁלֹשִׁים שָׁנָה וְאַרְבַּע מֵאוֹת שָׁנָה', והיינו שהמלאכים הכינו שם את מושבם, ועי' ציון 79]. ובפירושי התורה לבעלי התוספות שמות יב, מא הובא הטעם, שכשגזור הקב"ה גלות על אומה, אז מגלה השרים שלהם, והשרים והמלאכים של ישראל היו במצרים ת"ל שנה. 31. שמות יב, מא. 32. ספר ציוני בראשית יב, ו, וכ"כ בפירושי התורה לבעלי התוספות שם, והובא במושעות אל: ראיתי בספר אחד. ופירשו כן בכוונת הפייט, משום שכל דבריו מיוסדים על גלות וגאולת השכינה כביכול ועמה מלאכי צבאות, וכן יסד הפייט בהמשך: 'בְּהוֹשַׁעַת הַמֶּלֶךְ צְבָאוֹת, וְעַמָּם מִלְּאֲכֵי צְבָאוֹת', וראה שם המקור ממכילתא בא פרשה יד. [ומה שכתבו שמלאכים נקראו 'אלים', כ"ה במכילתא עה"פ 'מי כְּמִכָּה בְּאֵלִים' - באלו שמשמשין לפניך במרום, עי"ש. וכן כינה הקליר את המלאכים בפיוט לסוכות (ברכת אתה קדוש לשחרית ליום ב): 'אֱלִים בְּהוֹשַׁעִין אֶב תַּחַת עֵץ סִפְהָ'. 33. בראשית י, יג. 34. פירוש קדום ורוקח. ועי' רמב"ן שם שבניו של מצרים ישבו סביבות מצרים, ושם ארצם כשם, והם מכלל ארץ מצרים, עי"ש. ובסידור רש"ס כתב: בלוד זה מצרים וכו' ונקראת ארץ מצרים בכאן, על שם בני מצרים. [ועי' יחזקאל ל, ה: 'פֹּשׁ וּפֹט לְלֹד'. והם בני חם ומצרים]. 35. רוקח.

- לפי שבישע ישראל ממצרים, כתיב²⁴: 'מִי כְּמִכָּה בְּאֵלִים ה'²⁵.

ויש שפירש: **בְּהוֹשַׁעַת אֱלִים** - כלומר, כמו שהושעת אלים, אלו אברהם יצחק ויעקב²⁶, שנאמר: 'הָבֹה לָהּ בְּנֵי אֱלִים'²⁷.
בְּלוֹד עֶמְקָה - זה מצרים, שנאמר: 'וּמִצְרַיִם יֵלֵךְ אֶת לִוְדִים'. **בְּצִאתָה לִישַׁע עֶמְקָה** - כלומר, כשבא הקב"ה להושיע עמו ישראל, באו עמו אלים. פסוק הוא²⁸: 'יֵצְאָתָה לִישַׁע עֶמְקָה'²⁹.

ויש ראשונים שכתבו: בברית בין הבתרים גזר הקב"ה על ישראל ובניו

24. שמות טו, יא. 25. פירוש קדום. [וראה הנותן לאמרי שפר עמ' כב מש"כ בלשון הפייט כאן].
26. משמע שפירש 'אלים' על האבות עצמם, ולא על ישראל שהם בני אלים. והיינו משום שגם האבות נגאלו עמנו ממצרים. והוא עפ"י הכתוב (במדבר כ, טו): 'וַיֵּרְדּוּ אֲבֹתֵינוּ מִצְרַיִם וַיָּנֹשְׁבוּ בְּמִצְרַיִם יָמִים רַבִּים וַיִּרְעוּ לָנוּ מִצְרַיִם וְלֹאֲבֹתֵינוּ, וְכַתֵּב רַש"י, לאבותינו - מכאן שהאבות מצטערים בקבר, כשפורענות באה על ישראל. ובבמדבר יט, טו: מה טיבן של אבות כאן, שנאמר: 'וַיִּרְעוּ לָנוּ מִצְרַיִם וְלֹאֲבֹתֵינוּ', שכל זמן שישראל בצרה אף הן בצרה. ועי' רוקח בפירוש ההגדה, 'את הלחץ' - לרבות לחץ אבות, שהיו מרגישים בקבר. אמנם מהמשך דברי מחזור ויטרי: 'כשבא הקב"ה להושיע עמו ישראל, באו עמו אלים', משמע שהאבות עצמם לא הוצרכו להיוושע, אלא רק הביאם הקב"ה לראות בישועת ישראל, והם באו עמו לגאול בניהם. וכעין הא דאיתא בב"ר צב, ב עה"פ בתהלים עח, יב: 'נִגְדָה אֲבוֹתָם עֲשֵׂה פֶלֶא בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם שְׁדָה צֶעַן', - אף רגליהם של אבות העמיד על הים, הה"ד 'נִגְדָה אֲבוֹתָם עֲשֵׂה פֶלֶא'. וכ"כ רש"י עה"פ (דברים ד, לו): 'וְתַחַת כִּי אָהַב אֶת אֲבֹתָיָה וַיִּבְחַר בְּזִרְעוֹ אַחֲרָיו וַיּוֹצֵאֵם בְּפָנָיו' - בפני אבותיו, כמו שנאמר: 'נִגְדָה אֲבוֹתָם עֲשֵׂה פֶלֶא'. [ועי' ח"י חת"ס שבת י, ב]. 27. ועי' ר"ה לב, א: מנין שאומרים אבות, שנאמר: 'הָבֹה לָהּ בְּנֵי אֱלִים', ופרש"י, לישנא דתקיפי, כמו: 'וְאֶת אֵילֵי הָאֶרֶץ לָקַח'. 28. חבקוק ג, יג. 29. מחז"ו. 30. והטעם לזה, משום שכתבו המקובלים, שאין

וְלַעֲשׂוֹת לָכֶם הַגְדוֹלָה וְנִרְאוֹת לְאַרְצְךָ מִפְּנֵי
עֲמָךְ אֲשֶׁר פָּדִיתָ לָּךְ מִמִּצְרַיִם גּוֹיִם
וְאַלֹהֵינוּ⁴⁷. זהו שיסוד הפייט: 'כְּהוֹשַׁעְתָּ גּוֹי
וְאַלֹהִים' - כאילו כביכול בעצמו היה
נושע כשגאל ישראל מגלות מצרים, וזהו:
'גּוֹי' - אלו ישראל שנקראו 'גּוֹי קדוש',
'וְאַלֹהִים' - זה הקב"ה⁴⁸.

ובירושלמי⁴⁹ תני בשם רבי אליעזר,
עבודה זרה עברה עם ישראל בים⁵⁰. מה
טעמא: 'מִפְּנֵי עֲמָךְ אֲשֶׁר פָּדִיתָ לָּךְ מִמִּצְרַיִם
גּוֹיִם וְאַלֹהֵינוּ'. אמר לו רבי עקיבא, חס
ושלום, אם אומר את כן, נמצאת עושה
את הקודש חול. מה תלמוד לומר: 'אֲשֶׁר
פָּדִיתָ לָּךְ מִמִּצְרַיִם', כביכול כאילו עצמך
פדית.

וכן אמרו במדרש⁵¹: 'הַחֲדָשׁ הַזֶּה
לָכֶם'⁵² - רבי מאיר אומר, לי ולכם היא
הגאולה. כביכול אני נפדיתי עמכם,
שנאמר: 'אֲשֶׁר פָּדִיתָ לָּךְ מִמִּצְרַיִם גּוֹיִם
וְאַלֹהֵינוּ'.

כמו שכתוב (שמות יב, יב): 'וּבְכָל אֱלֹהֵי מִצְרַיִם
אֶעֱשֶׂה שְׁפָטִים'. או פירוש 'גּוֹיִם' על ישראל,
כלומר 'אֲשֶׁר פָּדִיתָ מִמִּצְרַיִם גּוֹיִם' וזקניו וגדוליו,
ואמר 'גּוֹיִם' בלשון רבים, כלומר משפחות ישראל,
כמו (שופטים ה, יד): 'בְּנִימִין בְּעַמְמִיקָה', ו'אלהים'
כמו (שמות כב, כז): 'אֱלֹהִים לֹא תִקְלָל', שפירושו
שופטים. ועי"ש עוד במלבי"ם שפירש, שהלמד"ד
של 'לארצך' מוסב גם למטה, 'נוראות לארצך -
לגוים ולאֱלֹהֵינוּ', והיינו, שגירש מפניהם גוים רבים
ואלוהיהם. ⁴⁸ סידור של"א. ⁴⁹ סוכה פ"ד
ה"ג. הביאו הרוקח כאן. ⁵⁰ ואיזה זה, זה פסלו
של מיכה. כ"ה בספרי פר' בהעלותך פייסקא פד.
וע"ע בפייסקא: 'כהושעת טבועים'. ⁵¹ שמו"ר
טו, יב. וע"ע רבינו בחיי דברים כט, כח, שכתב, כן
מצינו כמה כתובים שמצריכין גאולה לעצמו, וכן
דרשו רז"ל, 'אֲגִילָה בִישׁוּעָתְךָ' (תהלים ט, טו),
בישועתנו לא נאמר אלא 'בישועתך', וכן (שם ס,
ז): 'הוֹשִׁיעָה יְמִינָךְ וְעֲנֵנִי', וכן כתיב: 'אֲשֶׁר פָּדִיתָ
לָּךְ מִמִּצְרַיִם גּוֹיִם וְאַלֹהֵינוּ'. והתבונן בדבר הנביא
ע"ה שאמר (ישעיה ל, יח): 'יָלֵכְן יַחְכֶּה ה' לְחַנּוּכָם
ולכו ירום לרחמכם'. ⁵² שמות יב, ב.

בשעבוד עמהם, כמו שכתוב³⁶: 'וְתַחַת
רִגְלֵיוֹ כְּמַעֲשֶׂה לִבְנֵת הַסְּפִיר', שהראה
הקב"ה מעשה לבנה של ספיר תחת רגליו,
לאמר³⁷: 'עֲמוּ אֲנֹכִי בְצָרָה'³⁸.

בַּצֹּאתָ לְיִשְׁעַ עֲמָךְ - כדכתיב³⁹: 'יִצְאָתָ
לְיִשְׁעַ עֲמָךְ לְיִשְׁעַ אֶת מְשִׁיחָךְ'. מהו:
'יִצְאָתָ'. אומר במדרש רבי תנחומא⁴⁰: 'אֲנִי
יוֹצֵא בְּתוֹךְ מִצְרַיִם'⁴¹. אני יוצא ממדת
רחמים למדת הדין למצרים. **כֵּן הוֹשַׁע**
נָא⁴².

כֵּן הוֹשַׁע נָא - עכשיו מזה הגלות⁴³.
ולכך אמר בלשון הזה: 'כֵּן הוֹשַׁע נָא' -
לפי שנאמר⁴⁴: 'כִּימִי יִצְאָתָךְ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם
אֲרָאנוּ נִפְלְאוֹת'⁴⁵.

כְּהוֹשַׁעְתָּ גּוֹי וְאַלֹהִים דְּרוֹשִׁים לְיִשְׁעַ אֱלֹהִים

כְּהוֹשַׁעְתָּ גּוֹי וְאַלֹהִים - כדכתיב⁴⁶: 'וּמִי
כְּעֲמָךְ בְּיִשְׂרָאֵל גּוֹי אֶחָד בְּאֶרֶץ אֲשֶׁר הִלְכוּ
אֱלֹהִים לַפְדוֹת לוֹ לָעַם וְלָשׁוֹם לוֹ שֵׁם

³⁶ שמות כד, י. ³⁷ תהלים צא, טו.
³⁸ פירוש קדום. ומקורו ממכילתא בא מסכתא
דפסחא פרשה יד. ועי' ירושלמי סוכה פ"ד ה"ג.
³⁹ חבקוק ג, יג. ⁴⁰ לא מצאנו. ובירושלמי
תענית פ"ב ה"א איתא: תני בשם רבי מאיר, 'כִּי
הִנֵּה ה' יֹצֵא מִמְּקוֹמוֹ' - יוצא לו ממידה למידה,
יוצא לו ממידת הדין ובא למידת רחמים. [והביאו
רמב"ן בראשית יח, כ]. וכע"ז בפסיקתא דר"כ
פיסקא כד. ⁴¹ שמות יא, ד. ⁴² רוקח.
⁴³ וכן בסידור של"א: כמו שהושעת להם באותו
זמן, כן תושיענו גם כן עתה בגלות הזה.
⁴⁴ מיכה ז, טו. ⁴⁵ פירוש קדום. ⁴⁶ שמואל
ב ז, כג. ⁴⁷ רוקח ופירוש קדום. וכתב שם
הרד"ק: ויונתן לא תרגם 'גּוֹיִם וְאַלֹהֵינוּ', ואפשר
שהיה דעתו כדעת מקצת רבותינו ז"ל שפירשו
'וְאַלֹהֵינוּ' על השם יתברך, על דרך: 'בְּכָל צָרָתָם לוֹ
צָר', ואמרו 'גּוֹיִם וְאַלֹהֵינוּ' כביכול שהוא פדוי
עמהם, מפני זה לא תרגמו. ופשוטו של מקרא
פירש הרד"ק, כמו שאמר: 'מגוים ומאלהיו', ומ"ם
של מצרים משמשת במקום שנים ושלושה, וקאי
על גוים ועל אלהיו. או פירוש 'והכית גוים ואלהיו'

הקב"ה, כמו שנאמר⁶¹: 'לִישׁוּעָתָךְ קוֹיָתִי ה' ⁶².

ויש שפירש: כְּהוֹשַׁעַת גּוֹי וְאֱלֹהִים - הם משה ואהרן, שנקראו 'אלהים', כמו שנאמר⁶³: 'וַיֹּאמֶר ה' אֶל מֹשֶׁה רְאֵה נִתְּתִיךָ אֱלֹהִים לְפָרְעָה וְאַהֲרֹן אֲחִיךָ יִהְיֶה נְבִיאָךְ, וְאַהֲרֹן בְּכַלל מֹשֶׁה ⁶⁴.

וכן אמרו במדרש⁶⁵ על הפסוק⁶⁶: 'וְיָמִי כַעֲמָךְ בְּיִשְׂרָאֵל גּוֹי אֶחָד בְּאֶרֶץ אֲשֶׁר הָלָכּוּ אֱלֹהִים לְפָדוֹת לוֹ לָעַם, כְּתִיב⁶⁷: 'אֲשֶׁר הָלַךְ הָאֱלֹהִים לְפָדוֹת לוֹ עַם, וְלֵהֲלֹךְ הוּא אֹמֵר: 'אֲשֶׁר הָלָכּוּ אֱלֹהִים לְפָדוֹת לוֹ לָעַם, הֵלֶךְ - זֶה הַקַּב"ה. הִלְכּוּ - זֶה מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן ⁶⁸.

כְּהוֹשַׁעַת הַמּוֹן צְבָאוֹת וְעַמָּם מְלָאכֵי צְבָאוֹת

כְּהוֹשַׁעַת הַמּוֹן⁶⁹ צְבָאוֹת - אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל שֶׁנֶּקְרָאוּ 'צְבָאוֹת', שֶׁנֶּאֱמַר בְּהֵם⁷⁰: 'וְהוֹצֵאתִי אֶת צְבָאוֹתֵי אֶת עַמִּי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם בְּשַׁפְטִים גְּדֹלִים ⁷¹. וְכֵן נֶאֱמַר⁷²: 'בְּעֵצָם הַיּוֹם הַזֶּה יֵצְאוּ כָּל צְבָאוֹת ה' מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם ⁷³.

עוד פירשו: יִשְׂרָאֵל נֶקְרָאוּ 'הַמּוֹן' - עַל שֶׁם שִׁינְאוּ מֵאַבְרָהָם, שֶׁנֶּאֱמַר בּוֹ⁷⁴: 'וַהֲיָה שְׁמֶךָ אֲבָרָהָם כִּי אֵב הַמּוֹן גּוֹיִם נִתְּתִיךָ ⁷⁵.

⁶⁴. פִּירוּשׁ קְדוּם. וְכִי בְּמַכִּילָתָא פִּר' בֵּא - מִסַּכְתָּא דְּפִסְחָא פִּרְשָׁה א': 'רְאֵה נִתְּתִיךָ אֱלֹהִים לְפָרְעָה, אֵין לִי אֵלָּא מֹשֶׁה דִּינָא לְפָרְעָה, אֵהֲרֹן מִנִּין, ת"ל: 'אֶל מֹשֶׁה וְאַל אֲהֲרֹן, הִקִּישׁ אֵהֲרֹן לְמֹשֶׁה, מֵה מֹשֶׁה הִיָּה דִּינָא לְפָרְעָה, אֵף אֵהֲרֹן הִיָּה דִּינָא לְפָרְעָה. ⁶⁵. קה"ר ז, ב. ⁶⁶. שְׁמוּאֵל ב ז, כג. ⁶⁷. דה"י א יז, כא. ⁶⁸. וּבִאֲוֹצָה"ת הוֹכִיחַ כְּפִירוּשׁ זֶה מִמְּדֵרֶשׁ זֶה, שְׁגָם מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן נֶקְרָאוּ בְּהֵאֵי קִרָּא 'אֱלֹהִים'. ⁶⁹. בְּמַחְזֹר וִיטְרִי הַנוֹסֵחַ: כְּהוֹשַׁעַת הַמּוֹנִי צְבָאוֹת. ⁷⁰. שְׁמוֹת ז, ד. ⁷¹. פִּירוּשׁ קְדוּם. ⁷². שֶׁם יב, מא. ⁷³. מַחְזֹר. ⁷⁴. בְּרֵאשִׁית יז, ה. [וְכֵן כְּתִיב שֶׁם בְּפִסְקוֹ ד: 'וְהָיִיתָ לְאֵב הַמּוֹן גּוֹיִם']. ⁷⁵. פִּירוּשׁ קְדוּם.

וְהַמְּדַקְדָּק רַבִּי יְהוּדָה בֶּן בִּלְעָם, כְּתִיב⁵³: לְדַעַת הַמְּפִרְשִׁים הַקְּדוּמוֹנִים, 'וְאֵלֶּהִיו' בְּזֶה הַפְּסוֹק הוּא הַבּוֹרָא יִתְעַלָּה, שְׁכַבִּיכּוֹל הַשְׁתַּתֵּף עִם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּהַצְלָה, וְזֶה כְּתוּב בְּדֶרֶשׁ עַל 'אֲנִי וְהוּא' שְׁאוּמְרִים בְּחַג הַסּוּכוֹת, רֵאִיתִי זֶה בְּתִשׁוּבָה לְרַב שְׁרִירָא גֵּאוֹן.

***

דְּרוּשִׁים לִישׁוּעַ אֱלֹהִים - שֶׁהֵם דְּרוּשִׁים לִישׁוּעַ אֱלֹהִים⁵⁴, כְּדַכְתִּיב⁵⁵: 'יִשְׂרָאֵל נוֹשַׁע בְּה' תְּשׁוּעַת עוֹלָמִים⁵⁶. וִישׁ שְׁכַתָּב: וְאוֹתוֹ גּוֹי שֶׁהוֹשַׁעַת הָיוּ דְּרוּשִׁים לִישׁוּעַתָּךְ, וְכֵן עוֹד הַיּוֹם דְּרוּשִׁים לִישׁוּעַתָּךְ, וְלִכֵּן 'כֵּן הוֹשַׁעַנָּא ⁵⁷.

אִמְנָם בְּפִירוּשׁ קְדוּם פִּירֵשׁ: דְּרוּשִׁים לִישׁוּעַ אֱלֹהִים - כְּלוּמַר, שְׁתֵּי תִיבּוֹת אֱלֹהִים וְאוֹתוֹ, נִדְרָשִׁים הֵם בְּמִדְרַשׁ שֶׁהוֹשִׁיעַ הַקַּב"ה לְיִשְׂרָאֵל וְכַבִּיכּוֹל לְעַצְמוֹ⁵⁸. וְכַעֲיִן זֶה יֵשׁ שְׁכַתָּב: 'דְּרוּשִׁים לִישׁוּעַ אֱלֹהִים' - אֵל תְּדַרּוּשׁ 'גּוֹיִם וְאֵלֶּהִיו' לְשֵׁם חוֹל, אֵלָּא תְּדַרְשֵׁנוּ לְשֵׁם קוֹדֶשׁ, שְׁכַבִּיכּוֹל הוּא עַצְמוֹ נוֹשַׁע וְנִפְדָּה עִמָּהֶם ⁵⁹.

***

יֵשׁ מִן הָרֵאשׁוֹנִים שְׁכַתָּב: 'גּוֹי וְאֵלֶּהִים' - כְּמָה שֶׁנֶּאֱמַר⁶⁰: 'אוֹ הַנֶּסֶה אֱלֹהִים לְבּוֹא לְקַחַת לוֹ גּוֹי מִקֶּרֶב גּוֹי'. 'דְּרוּשִׁים לִישׁוּעַ אֱלֹהִים' - כְּלוּמַר, מְקוּיִם לִישׁוּעַתּוֹ שֶׁל

⁵³. הוּבָא בְּחֹדָשִׁים גַּם יִשְׁנִים 7 עַמ' ²². ⁵⁴. רוקח. ⁵⁵. יִשְׁעִיָּה מֵה, יז. ⁵⁶. קִמְחָא דְּאִבִּישׁוֹנָא. ⁵⁷. סִידוֹר שֶׁל"א. ⁵⁸. וְכַנ"ל בְּסִמּוּךְ בְּשֵׁם הִירוּשְׁלַמִּי וּבְשִׁמוֹר. ⁵⁹. שו"ת בֵּית אֶפְרַיִם חו"מ סי' מ. ⁶⁰. דְּבָרִים ד, לד. ⁶¹. בְּרֵאשִׁית מט, יח. ⁶². מַחְזֹר. וּמִשְׁמַע לְכַאוּרָה, שֶׁלְּדַבְּרִיו אֵין הַכּוּוֹנָה בְּפִיִּיט שֶׁהַקַּב"ה כַּבִּיכּוֹל הוֹשִׁיעַ אֶת עַצְמוֹ, כְּפִירוּשִׁים הַנ"ל, אֵלָּא שֶׁהַקַּב"ה בֵּא לְהוֹצִיאֵם גּוֹי מִקֶּרֶב גּוֹי. וְכֵן בְּכָל פִּירוּשׁוֹ בְּפִיִּיט זֶה [מִלְּבַד בְּפִיִּיטָא: 'נִקּוּב לוֹ הוֹצֵאתִי, שְׁפִירֵשׁ: 'גַּם אֲנִכִּי אֵצָא עִמָּכֶם מִן הַצֵּרָה'], דוֹק וְתִשְׁכַּח שְׁנֵטָה מִפִּירוּשׁ הַרוֹקַח וּפִירוּשׁ קְדוּם, וְלֹא פִירֵשׁ דְּבָרֵי הַפִּיִּיט עַל יִשׁוּעַת ה' כַּבִּיכּוֹל. ⁶³. שְׁמוֹת ז, א.

השמים לטהר. ונאמר⁸³: 'בְּכָל צָרָתָם לוֹ צָר'⁸⁴.

וכתב רבינו בחיי⁸⁵, על הפסוק 'וְהוֹצֵאתִי אֶת צְבָאוֹתִי אֶת עַמִּי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל', עוד ירמוז 'צבאותי' אל הצבא העליון, ויהיה שיעור הכתוב 'וְהוֹצֵאתִי אֶת צְבָאוֹתִי' של מעלה, עם 'עַמִּי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל' של מטה. וזהו שאמרו: 'גלו למצרים שכינה עמהם', ואם שכינה עמהם בגלות, קל וחומר לשאר העליונים. וזהו שאמרו רז"ל⁸⁶: 'צבאות' - שם קודש הוא, ואינו נמחק, לפי שלא נקרא 'צבאות', אלא על שם שרי צבאות מעלה. וזהו שהזכיר: 'יִצְאוּ כָּל צְבָאוֹת ה'.'⁸⁷, כלומר העליונים והתחתונים.

ובטעמי וסודות ההושענות לרוקח כתב על פיוט זה: 'כְּהוֹשַׁעַת אֱלִים בְּלוֹד עֶמֶק' - ע"ח תיבות עד 'אֶהְיֶי יַעֲקֹב'⁸⁸. נגד ע"ח תיבות במזמור: 'בִּקְרָאִי עֲנֵנִי אֱלֹהֵי

והרוקח כתב: הַמֶּזֶן - רוב צְבָאוֹת ישראל⁷⁶. וְעַמָּם מְלָאכֵי צְבָאוֹת - כדכתיב: 'יִצְאוּ כָּל צְבָאוֹת ה' מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם', אלו מלאכי השרת שהיו עמהם. וכתוב: 'וְהוֹצֵאתִי אֶת צְבָאוֹתִי' - הם ישראל⁷⁷.

וכן איתא במכילתא⁷⁸: 'וַיְהִי מִקֵּץ שְׁלֹשִׁים שָׁנָה וְאַרְבַּע מֵאוֹת שָׁנָה וַיְהִי בְּעֶצֶם הַיּוֹם הַזֶּה יִצְאוּ כָּל צְבָאוֹת ה' מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם'. 'יִצְאוּ כָּל צְבָאוֹת ה' - אלו צבאות מלאכי השרת⁷⁹. או אינו אלא צבאות ישראל, כשהוא אומר⁸⁰: 'הוֹצֵאתִי אֶת צְבָאוֹתֵיכֶם', הרי צבאות ישראל אמור, הא מה תלמוד לומר: 'יִצְאוּ כָּל צְבָאוֹת ה' - אלו צבאות מלאכי השרת. ולא מלאכי השרת לבד, אלא אף השכינה בעצמה יצאה עמהם⁸¹. וכן אתה מוצא כל זמן שישראל משועבדין, כביכול שכינה משועבדת עמהם, שנאמר⁸²: 'וַיֵּרְאוּ אֶת אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל וַתַּחַת רַגְלֵיוּ בְּמַעַשֶׁה לִבְנֵת הַסִּפִּיר', וכשנגאלו מה הוא אומר: 'וְכַעֲצָם

80. שמות יב, יז. 81. עי' ילקוט'ש תהלים רמז תתפג: באותה שעה [שגלו ישראל] נכנסו מלאכי השרת לפני הקב"ה ואמרו לפניו רבש"ע וכו', אמר להם: תנחומין הללו שאתם מנחמים אותי ניאוצים הן לפני, רדו מלפני ושאו המשאוי מעליהם. מיד ירדו מלאכי השרת ונטלו המשאוי מעליהם, ולא מלאכי השרת בלבד אלא אף הקב"ה כביכול נשא בעצמו, שנאמר: 'לְמַעַנְכֶם שְׁלַחְתִּי בְּבִלְהָ, עי"ש. 82. שמות כד, י. 83. ישעיה סג, ט. 84. ובסידור של"א כתב: 'וְעַמָּם מְלָאכֵי צְבָאוֹת', על דרך שאמרינן, כשאדם בצרה למטה, שרו ומלאכו שלמעלה מצטער גם כן, וזהו כאשר יצאו ישראל משעבוד מצרים היו המלאכים גם כן עמהם בישועה וגאולה. 85. שמות ז, ד. הובא בקמחא דאבישונא כאן. 86. שבעות לה, א. 87. שמות יב, מא. 88. לפנינו ע"ט תיבות, והרוקח ל"ג תיבות: בחרון 'אף' ונושע. וכן במחזור ויטרי ליתא תיבה זו. והחרון האחרון 'כְּהוֹשַׁעַת שׁוֹמְרֵי מִצְוֹת' אינו מהפייט, אלא תוספת מאוחרת עי' ציון 316.

באוצה"ת כתב, דמפרש זה פירש 'אב המון גוים', אביהם של שבטי ישראל שנקראו גוים, דשבט אחד נקרא 'גוי', כדכתיב: 'גוי וקהל גוים יהיה ממך', ד'גוי' קאי על בנימין, ו'גוים' על מנשה ואפרים, ונמצא שכל השבטים נקראו: 'המון גוים'. 76. ובסידור בית יעקב: המון - ריבוי חיילות ישראל. 77. זה קאי על 'כהושעת המון צבאות', שקאי על ישראל, כנ"ל. 78. בא פרשה יד. לנוסחת הגר"א. 79. בפירושי התורה לבעלי התוספות שמות יב, מא פירשו בזה הכתוב: 'וַיְהִי מִקֵּץ שְׁלֹשִׁים שָׁנָה וְאַרְבַּע מֵאוֹת שָׁנָה', שאע"פ שלא היו שם ישראל אלא כמנין רד"ו, מ"מ מלאכי השרת ישבו במצרים ת"ל שנה משעת ברית בין הבתרים. ופירשו בזה כוונת הפייט: 'כהושעת אלים בלוד עמך' [וכנ"ל ש'אלים' אלו המלאכים]. וכתב שם שאמר טעם זה לאביו, ואמר 'ישר הוא'. ועי' פירוש הנצי"ב למכילתא [וכ"ה בהעמק דבר]. שכתב מדעתו כע"ז, ופירש בזה לשון הכתוב: 'וּמוֹשֵׁב בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְגו'', שבברית בין הבתרים באו המלאכים להכין את מושב בני, עי"ש.

יִשְׁמְרוּ דַעַת וְתוֹרָה יִבְקְשׁוּ מִפִּיהוּ כִּי מִלֶּאֱךָ
ה' צָבָאוֹת הוּא⁹⁸, וְהָיוּ עִמָּהֶן וְעַל יָדָן
נִגְאָלוּ⁹⁹.

בְּהוֹשַׁעַת זָפִים מִבֵּית עֲבָדִים

חֲנוּן בִּידָם מִעֲבָדִים

בְּהוֹשַׁעַת זָפִים - אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל כְּשִׁיצְאוּ
מִמִּצְרַיִם הָיוּ זָכִים וְטְהוּרִים, כְּדֹרִישׁ
בַּפְּסִיקְתָּא¹⁰⁰: 'הִתְאַנָּה חֲנֻטָּה פְּגִיָּה' - אֱלֹהֵי
פּוֹשְׁעֵי יִשְׂרָאֵל שְׂכֹלָם מֵתוּ בְּשִׁלְשָׁה יָמִים
אֶפְלָה. 'וְהַגְּפָנִים סָמְדָר נָתְנוּ רִיחַ' - אֱלֹהֵי
הַבִּינוֹנִים שַׁעֲשׂוּ תְּשׁוּבָה. מִיד: 'קוֹמִי לָךְ
רַעֲיָתִי יִפְתִּי וְלִכִּי לָךְ'. לִכְךָ אָמַר: 'בְּהוֹשַׁעַת
זָפִים' - שְׂכֹלָם הָיוּ צָדִיקִים גְּמוּרִים. וְכִמוּ
כֵּן סִדְרָא ר' שְׁלֵמָה הַבְּבֵלִי¹⁰¹: 'סֵלֶת סוּלֶת
סְפוּגִיָּה. הִתְאַנָּה חֲנֻטָּה פְּגִיָּה'¹⁰².

וַיֵּשׁ שְׁפִירָשׁ, 'בְּהוֹשַׁעַת זָפִים מִבֵּית
עֲבָדִים, חֲנוּן בִּידָם מִעֲבָדִים', שֶׁהָנָה אָף
שֶׁהָיוּ יִשְׂרָאֵל בְּבֵית עֲבָדִים עֲרוּוֹת הָאָרֶץ,

צִדְקִי⁸⁹, וְסַמִּיךְ לִיה⁹⁰: 'חֲנָה מִלֶּאֱךָ ה'⁹¹.
וְהָיוּ שִׁיסְד: 'הֵמּוֹן צָבָאוֹת וְעַמָּם מִלֶּאֱכִי
צָבָאוֹת'.

אֲוֹצֵר הַחֲכָמָה

הַחֲכָמָה 1234567 *

וַיֵּשׁ שְׁפִירָשׁ, 'וְעַמָּם מִלֶּאֱכִי צָבָאוֹת' -
שֶׁהָיוּ עַמָּם מִלֵּאכִים בְּשַׁעֲה שִׁיצְאוּ
מִמִּצְרַיִם, כְּדֹמְפֶרֶשׁ בְּמַכִּילֶתָא: 'יִרְדּוּ
תִשְׁעִים אֲלָפִים רַבּוּת שֶׁל מִלֵּאכִי
חִבְלָה⁹². וְדֶרֶךְ הַמִּקְרָא נִקְטָט⁹³, שְׁנֵאמַר⁹⁴:
'מִלְכִּי צָבָאוֹת יִדְדוֹן יִדְדוֹן'⁹⁵.

וַיֵּשׁ שִׁכְתָּב, 'וְעַמָּם מִלֶּאֱכִי צָבָאוֹת' -
הַקִּבָּה הָיָה עַמָּם, כְּמָה דֹאמְרִינָן: 'מִלְכִּי
צָבָאוֹת יִדְדוֹן', וְאָמַר, מִלְכִּיהוֹן דְּמִלֵּאכִיא.
וְלִכְּן כֹּתֵב 'מִלְכִּי' וְלֹא 'מִלֵּאכִי', כְּלוֹמַר,
עָמּוֹ אֲנִכִּי בְּצָרָה, שְׂכָל מְקוֹם שֶׁגָּלוּ יִשְׂרָאֵל
גָּלְתָה שְׂכִינָה עִמָּם⁹⁶.

וַיֵּשׁ שְׁפִירָשׁ, 'מִלֶּאֱכִי צָבָאוֹת' - מֹשֶׁה
וְאַהֲרֹן, כְּמוֹ שְׁנֵאמַר⁹⁷: 'כִּי שִׁפְתֵּי כֹהֵן

תִּשְׁעִים אֲלָף רַבּוּא שֶׁל מִלֵּאכִי חִבְלָה בְּמַחֲנֶה
מִצְרַיִם. וְעִי' מַחְזוֹר וִיטְרִי הַל' פֶּסַח סִי' צֶה.
93. כְּלוֹמַר, לִכְךָ נִקְטָט הַפִּיט לְשׁוֹן 'מִלֵּאכִי צָבָאוֹת'
שֶׁהוּא לְשׁוֹן הַקְּרָא. וְעִי' שֶׁבֶת פַּח, ב' דִּדְרִשׁוֹ קְרָא
זֶה בְּמִלֵּאכִי הַשֶּׁרֶת. [וּמִשְׁמַע שְׁגִרְסָתוֹ בְּפִיט הִיא:
'וְעַמָּם מִלְכִּי צָבָאוֹת', עִי' בְּסִמּוּךְ]. 94. תְּהִלִּים
סח, יג. 95. פִּירוּשׁ קְדוּם. 96. סִידוֹר רִש"ס בִּשְׁם
פִּירוּשׁ סִידוֹר קֶלֶף. וְדִקְדָק מִזֶּה דִּגְרַס בְּפִיט: 'וְעַמָּם
מִלְכִּי צָבָאוֹת'. 97. מִלֵּאכִי ב, ז. 98. קִמְחָא
דְּאַבִּישׁוֹנָא. וְעִי' יִלְקוּ"שׁ זִכְרִיָּה רִמּוֹ תִּקְעָד: וּמֹשֶׁה
נִקְרָא מִלֵּאֲךָ, שְׁנֵאמַר (בְּמִדְבָּר כ, טז): 'וַיִּשְׁלַח מִלֵּאֲךָ
וַיִּצְאֲנוּ מִמִּצְרַיִם', וְכֵן אֶהְרֹן: 'כִּי מִלֵּאֲךָ ה' צָבָאוֹת
הוּא'. 99. סִידוֹר שֶׁל"א וּמוֹשַׁעוֹת אֵל.
100. יִלְקוּ"שׁ שֶׁה"ש רִמּוֹ תִּתְקַפּוּ, וְכַעֲי"ז בְּשֶׁהֲשִׁיר
ב, יג. 101. פִּיטָן קְדִמוֹן מִתְקוּפֶת הַגְּאוּנִים [וְעִי'
שׁו"ת מִהֲרַש"ל סִי' כֹּט]. בְּפִיט 'אוֹר יִשַׁע מְאוֹשְׁרִים'
בִּיּוֹצֵר לַחַג הַפֶּסַח. 102. פִּירוּשׁ קְדוּם. וְעִי'
פְּסִיקְתָּא זוֹטְרֵתָא פֶּר' עֶקֶב עֵה"פ (דְּבָרִים ט, כט):
'וְהֵם עָמָךְ וְנִנְחֲלָתְךָ': אָמַר מֹשֶׁה לִּפְנֵי הַקִּבָּה,
רַב־שַׁע, בְּשַׁעֲה שֶׁהוֹצֵאת אֶת יִשְׂרָאֵל מִמִּצְרַיִם
אָמַרְתָּ לִּי (שְׁמוֹת ג, י): 'וְהוֹצֵאת אֶת עַמִּי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל
מִמִּצְרַיִם', וְעַכְשִׁיו אֵתָּה אוֹמֵר אֵלַי: (שְׁם לב, ז): 'כִּי

89. תְּהִלִּים ד, ב. אֲמַנָם בְּמִזְמוֹר זֶה יֵשׁ ע"ז תִּיבּוֹת
[וְשִׁמָּא מִנִּין ע"ח הֵינּוּ עִם מִסְפֵּר הַכּוֹלֵל]. וְיִתְכֵּן
שְׁנֵפֶל כֹּאן ט"ס, וְהִיָּה כְּתוּב, שְׁבִפִּיט זֶה יֵשׁ ע"ח
תִּיבּוֹת כְּנֶגֶד 'אֲנִי וְהו' [וְכִנְגֵד: 'אֲנִי ה', עִי' רִש"י
סוּכָה מֵה, א] שְׁעוּלָה ע"ח, וְעַל תִּיבּוֹת אֱלֹהֵי מִיּוֹסֵד
כֹּל פִּיט זֶה. 90. שֶׁם לֶד, ח. 91. צ"ע שֶׁאֵין
הַמִּזְמוֹרִים סְמוּכִים. וְאוֹלֵי יֵשׁ כֹּאן ט"ס, וְצ"ל:
'וּמִכָּל צְרוּתָיו הוֹשִׁיעוּ' (תְּהִלִּים שֶׁם פֶּסוּק ז) וְסַמִּיךְ
לִיה וְכו'. וְהֵינּוּ דְּסִמְךָ לְשׁוֹן יִשׁוּעָה לְחֻנָּה מִלֵּאֲךָ
ה', שֶׁגַם הַמִּלֵּאכִים נוֹשְׁעוּ. וְעִי' מִהֲרַש"א ח"א
סוּכָה מֵה, א שְׁכוּנַת הַהִקְפָּה בַּחַג הַסּוּכוֹת, הוּא
שִׁישְׁמֵרְנוּ הָאֵל מִסְבִּיב מִצְרוּתֵינוּ, כְּמוֹ שִׁכְתוּב:
'וּמִכָּל צְרוּתָיו הוֹשִׁיעוּ חוֹנָה מִלֵּאֲךָ ה' סְבִיב
לִירִיאָיו'. וְרֵאָה הָעֵרָה קוֹדֶמֶת. 92. כ"ה בְּמִדְרַשׁ
שְׂכָל טוֹב שְׁמוֹת יב, מֵא: 'וַיְהִי בַּעֲצָם הַיּוֹם הַזֶּה
יִצְאוּ כָּל צָבָאוֹת ה' מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם'. 'צָבָאוֹת' אֱלֹהֵי
יִשְׂרָאֵל, כְּדִכְתִּיב: 'וְהוֹצֵאתִי אֶת צָבָאתִי אֶת עַמִּי
בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם'. 'כָּל' - לְרַבּוּת צָבָאוֹת
מִלֵּאכִי הַשֶּׁרֶת. אֱלֹהֵי תִשְׁעִים אֲלָף רַבּוּא מִלֵּאכִים
שִׁירְדוּ עִם כְּבוֹד הַשְּׂכִינָה בַּחֲצִי הַלַּיְלָה כְּשֶׁהִכָּה אֶת
הַבְּכוֹרִים. וְכֵן הֵבִיא רַבֵּינוּ בַּחֲזִי שְׁמוֹת יג, יח
שִׁכְתוּב בְּמִדְרַשׁ: כְּשִׁירַד הַקִּבָּה לְמִצְרַיִם יִרְדּוּ

הַשָּׁמַיִם לְטֹהַר¹¹⁰ - זו משנגאלו, אבל משלא נגאלו¹¹¹, איכן דרכה של לבנה להינתן, שם היא נתונה. אמר ר' ברכיה, 'מעשה' אין כתיב כאן, אלא: 'כְּמַעֲשֵׂה', היא וכל ארגליה שלה [כלי עבודת הלבנה], הסל וכל המגריפה. אמר ר' סימון, בבבל כתיב¹¹²: 'כְּמַרְאָה אָבֶן סְפִיר', ובמצרים כתיב: 'כְּמַעֲשֵׂה לְבָנֵת הַסְּפִיר', ללמדך שכשם שהאבן קשה מן הלבנה, כך שיעבודה של בבל קשה משעבודה של מצרים. תני בר קפרא; עד שלא נגאלו ישראל ממצרים היתה רשומה ברקיע, ומשנגאלו לא נראית עוד. [מה טעמא:] 'וְכַעֲצָם הַשָּׁמַיִם לְטֹהַר' - כתקוף שמייא כד אינון נקיין מעננין.

ובפירוש ההגדה כתב הרוקח: 'וְאֵת לְחַצְצֵנוּ'¹¹³ - 'ואת' לרבות דוחק שכינה שהיה בצרת ישראל, כמו שפייט ר' אלעזר ב"ר קליר, 'כְּהוֹשַׁעַת זָפִים מִבֵּית עֲבָדִים. חֲנוּן בִּידָם מַעֲבִידִים. כֵּן הוֹשַׁע נָא'. ולרבות לחץ אנשים ונשים זקנים ונערים ומלאכים שהם צבאות ה'¹¹⁴.

על דרך זה יש שפירש 'חֲנוּן בִּידָם מַעֲבִידִים' - כל כך הטריח הקב"ה את

נותרו בקדושתם והוצאת אותם משם זכים וטהורים. וזאת היתה על ידי שהקב"ה בעצמו השרה את שכינתו שם במקום הטומאה, ושמרם שלא יעשו כמעשה המצרים. זהו שאמר הפייט, שלכך הושעתם מבית עבדים זכים וטהורים, משום ש'חֲנוּן בִּידָם מַעֲבִידִים' - נדמה היה כאילו העבירו את הקב"ה, שהוא חונן להסיר העול מכל מעונה ומדוכה, והוא שמר את ישראל שישארו בזכותם¹⁰³.

מִבֵּית עֲבָדִים - מבית פרעה¹⁰⁴. ואמרו במכילתא¹⁰⁵: 'אֲשֶׁר הוֹצֵאתִיךָ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם מִבֵּית עֲבָדִים'¹⁰⁶ - עבדים למלכים היו, או אינו אלא עבדים לעבדים היו. כשהוא אומר¹⁰⁷: 'וַיִּפְדֶּךָ מִבֵּית עֲבָדִים מִיַּד פֶּרַע מֶלֶךְ מִצְרַיִם', עבדים למלכים היו, ולא היו עבדים לעבדים.

***

כתב הרוקח: **חֲנוּן בִּידָם מַעֲבִידִים** - שהיו כביכול אותך מעבידים¹⁰⁸. ואיתא בירושלמי¹⁰⁹: רבי ברכיה ור' ירמיה בשם רבי חייא בר בא, דרש לוי בר סיסי בנהרדעא: 'וַיִּרְאוּ אֶת אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל וַתַּחַת רַגְלֵיוֹ כְּמַעֲשֵׂה לְבָנֵת הַסְּפִיר וְכַעֲצָם

'אני והו הושיעה נא', כי הכתוב משמע: 'וְאֵת לְחַצְצֵנוּ' (יחזקאל א, א), שהרי אחרי כן אמר יחזקאל: 'וְהוּא אֶסּוּר בְּזִקִּים' (ירמיה מ, א). ולפי שזה השם נקרא: 'עֲמוּ אֲנֹכִי בְּצָרָה', 'בְּכָל צָרָתָם לֹא צָר', לכך תפש: 'כְּהוֹשַׁעַת גּוֹי וְאֱלֹהִים. דְּרוּשִׁים לִישָׁע אֱלֹהִים. חֲנוּן בִּידָם מַעֲבִידִים'. 'אני' על ישראל, 'זהו' שכינה. ¹⁰⁹. סוכה פ"ד ה"ג. ולפנינו בשינויים. ¹¹⁰. שמות כד, י. ¹¹¹. לפנינו: זו עד שלא נגאלו אבל משנגאלו איכן דרכה וכו'. ועי' קרבן העדה שם, ובויק"ר כג, ח ובמפרשים שם. ¹¹². יחזקאל א, כו. ¹¹³. דברים כו, ז. ¹¹⁴. יתכן שכוונתו בזה לפרש את הפסקה הקודמת בפייט: 'כהושעת המון צבאות', דקאי על ישראל ועל המלאכים. ראה

שַׁחַת עֶמֶק' - חבים וזכים, עי"ש. ¹⁰³. שיחה שלימה. ¹⁰⁴. סידור של"א. ועי' רש"י שמות כ, ב: מבית עבדים - מבית פרעה שהייתם עבדים לו. ורבנו בחיי שם פירש, 'מבית עבדים', שהאדונים שלכם היו עבדים, שהרי המצריים בני חם הם, [כמו שנאמר: 'ובני חם כוש ומצרים ופוט וכנען', וחס נתקלל: 'עבד עבדים יהיה לאחיו'], ואתם הייתם עבדים להם. וכע"ז איתא בפסיקתא רבתי פיסקא כא, עי"ש. ¹⁰⁵. יתרו פרשה ה. הובא ברוקח כאן. ¹⁰⁶. שמות כ, ב. ¹⁰⁷. דברים ז, ח. ¹⁰⁸. וכן פירש בסידור בית יעקב: במה שעבדו בנו, היו כאילו העבירו בידם וכחם, גם לא-ל חנון, כמונו, כי בצרתנו לו צר. וזה לשון הרוקח בספרו ספר השם (עמ' לב): ותיקו הפייט

עֲנֹתוֹ בְּסִבְלָתָם, וְעֲנֹתוֹ קִאֵי כִלְפֵי מַעֲלָה כְּבִיכּוֹל.

**

יש שבקש להגיה בלשון הפייט: 'חֲנָם בְּיָד מַעֲבִידִים'. 'חֲנָם' - על שם הכתוב¹¹⁹: 'כִּי כֹה אָמַר ה' חֲנָם נִמְכַּרְתֶּם וְכוּ' כִּי כֹה אָמַר ה' אֱלֹקִים מִצְרַיִם יָרַד עָמִי בְּרֹאשָׁנָה לָגוֹר שָׁם וְאַשּׁוּר בְּאָפֶס עֶשְׂקוֹ, וּפִירַשׁ הַרְדִּיק, כִּי מִצְרַיִם לֹא הָיָה לוֹ דִּין לְהַעֲבִידוֹ בַּפֶּרֶךְ, כִּי לָגוֹר בָּא שָׁם תַּחֲלִילָה. [וְזֶהוּ 'חֲנָם', שֶׁהָיוּ הַמִּצְרַיִם מַעֲבִידִים אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בִּידָם הַחֲזָקָה בַּעַל כְּרַחֵם שֶׁלָּא בִּרְצוֹנָם, וְגַם בַּחֲנָם בְּלִי תִשְׁלוּם שֶׁכֶּר עֲבוֹדָתָם¹²⁰]. 'בְּיָד' - כִּלְשׁוֹן הַקְּרָא¹²¹: 'אֲשֶׁר הִצִּיל אֶתְכֶם מִיַּד מִצְרַיִם'. 'מַעֲבִידִים' - כִּלְשׁוֹן הַקְּרָא¹²²: 'אֲשֶׁר מִצְרַיִם מַעֲבִידִים אֶתְכֶם'¹²³.

ויש שכתב, חֲנֹנ - יִשְׂרָאֵל, שֶׁהֵם חֲנֹנִים בְּנֵי חֲנֹנִים¹²⁴, בְּיָדָם - שֶׁל הַמִּצְרַיִם, מַעֲבִידִים - אוֹתָם. כְּמוֹ שֶׁאָמַר הַכְּתוּב: 'אֲשֶׁר מִצְרַיִם מַעֲבִידִים אֶתְכֶם'¹²⁵.

כתוב על קלף ישן כתוב גם כן כְּנוֹסְחָא שֶׁלְּפָנֵינוּ. [וכפי הנראה לא ראה את פִּירוּשׁ הַרוּקַח וּפִירוּשֵׁי הַקְּדֻמוֹנִים וּמִשְׁכּוֹ הַרִיקָאֲנִי בְּרֹאשִׁית ג, יב, שֶׁבִּיָּאֲרוּ הֵיטֵב נוֹסַח דִּידָן]. וּבִזְרַע אֲפִרִּים שֶׁם כְּתֹב שִׁישׁ לְפָרֶשׁ עוֹד כּוֹוֹנַת הַפִּיטָן, עִפְיִי מִה שֶׁדִּרְשׁוּ שֶׁם עַל הַפִּסּוּק: 'אֶף הֶעֱבַדְתָּנִי בְּחֹטְאוֹתֶיךָ הַזֹּנֵעִתִּי בְּעֹנִתֶיךָ', אָמַר לָהֶם הַקִּבְ"ה, בְּחֹטְאוֹתֶיכֶם עֲשִׂיתֶם אוֹתִי לְגִלּוֹת לְבַבְךָ, כְּמֵה שֶׁכְּתוּב: 'לְמַעַנְכֶם שֶׁלַּחֲתִי בְּבִלְהָ'. וְהֵינִי, 'הֶעֱבַדְתָּנִי בְּחֹטְאוֹתֶיךָ' - כְּבִיכּוֹל עֲשִׂיתֶם אוֹתִי עֲבָד. וְזֶהוּ כּוֹוֹנַת הַפִּיטָן חֲנֹנ בְּיָדָם מַעֲבִידִים, שֶׁהַקִּבְ"ה שֶׁהוּא חֲנֹנ, עַל יְדֵיהֶם כְּבִיכּוֹל מַעֲבִידִים אוֹתוֹ וְעוֹשִׂים אוֹתוֹ כַּעֲבָד, כְּדַכְתִּיב: 'אֲנֹכִי אֶרְדַּע עִמָּךְ מִצְרִימָה'. וְהוּא עַל דֶּרֶךְ הַרְאִשׁוֹנִים הַנִּלְ. ¹²⁴ אוֹ רֹצֵה לֹאמֹר: 'חֲנֹנ' - יִשְׂרָאֵל, שֶׁהִתְחַנְּנוּ לִפְנֵיהֶם, כְּמוֹ (מִשְׁלֵי כו, כה): 'כִּי יִחַן קוֹלֹ אֶל תַּאֲמָן בּוֹ'. ¹²⁵ עֲבוֹדַת הַלֵּב. וְעִי' דּוֹרֵשׁ טוֹב לַעֲמוֹ עִמָּי רִנָּט, שֶׁצִּידַד לְפָרֶשׁ לִשְׁוֹן הַפִּיטָן 'חֲנֹנ בְּיָדָם מַעֲבִידִים', עַל שֶׁם הַקְּרָא (שְׁמוֹת יא, ג): 'וַיִּתֵּן ה' אֶת חֲנָן הָעָם בְּעֵינֵי מִצְרַיִם, עִי"ש.

עֲצֻמוֹ בְּגֹאֲלוֹהָ, כִּאִילוֹ הָיוּ הֵם מִכְּרִיחִים וּמַעֲבִידִים בִּידָם כְּבִיכּוֹל לְהַקְבִּ"ה, שֶׁנִּקְרָא רַחוּם וְחֲנוּן. וְמֵה שִׁיסַּד: 'מַעֲבִידִים', לִשְׁוֹן רַבִּים, שֶׁקִּאֵי עַל הַקִּבְ"ה וּבֵית דִּינוֹ שֶׁל מַעֲלָה¹¹⁵.

ויש שכתב: 'חֲנֹנ בְּיָדָם מַעֲבִידִים' - כְּלוּמַר, אֵתָה א-ל רַחוּם וְחֲנוּן, אֵתָה הַוֹּשַׁעְתֶּם בְּשַׁעָה שֶׁהָיוּ מַעֲבִידִים בִּידָם¹¹⁶. וְכֵשֶׁם שֶׁהַוֹשַׁעְתֶּם בְּשַׁעָה שֶׁהָיוּ הַמִּצְרַיִם מַעֲבִידִים אוֹתָם בִּידָם, כֵּן הַוֹּשַׁעְנָא עֵתָה¹¹⁷.

וְזֶה לִשְׁוֹן הַשֵּׁל"ה¹¹⁸: קוֹדֵם שִׁיתְגַּלְהָ שְׁמוֹ הַגְּדוֹל לַעֲתִיד, אִזּוֹ כְּבִיכּוֹל הַשְׁכִּינָה בְּגִלּוֹת, וְכְמוֹ שֶׁאָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ ז"ל, בְּכָל מְקוֹם שֶׁגָּלוּ יִשְׂרָאֵל גִּלְתָה שְׁכִינָה עִמָּהֶם. וְזֶהוּ שֶׁכְּתוּב: 'עָמּוֹ אֲנֹכִי בְּצָרָה'. וְאִין צָרָה כְּצָרָה הַזֹּאת, לְהִיּוֹת בַּעֲוֹנוֹתֵינוּ הַשְׁכִּינָה גוֹלָה. וְיֵשׁ רִמּוֹ לִזֶּה בַּפִּסּוּק: 'וַיִּמְרְרוּ אֶת חֲיִיָּהֶם' - שֶׁמֶרְרוּ כְּבִיכּוֹל כַּחֵם שֶׁל יִשְׂרָאֵל לְמַעֲלָה שֶׁהִיא הַשְׁכִּינָה, וְהִיא חִיָּהֶם שֶׁל יִשְׂרָאֵל לְמַעֲלָה. וְעַל זֶה רִמּוֹז גַּם כֵּן: 'לְמַעַן

צִיּוֹן ⁷⁷. ¹¹⁵ סִידוֹר שֵׁל"א. וְעִי' מִשְׁכּוֹ ע"ז בְּסִידוֹר רִש"ס. ¹¹⁶ פִּירוּשׁ קְדוּם, וְכַעֲי"ז בְּמַחְז"ו. וּלְפִירוּשׁ זֶה 'בִּידָם מַעֲבִידִים' קִאֵי עַל-יִשְׂרָאֵל שֶׁמִּצְרַיִם הַעֲבִידוּ וְשִׁיעֲבְדוּ אוֹתָם בִּידָם, וְלֹא קִאֵי עַל הַקִּבְ"ה כְּבִיכּוֹל. ¹¹⁷ מוֹשַׁעוֹת אֵל. ¹¹⁸ פֶּר' שְׁמוֹת תּוֹרָה אֹר. ¹¹⁹ יִשְׁעִיָה נב, ג-ד. ¹²⁰ כֵּן פִּירַשׁ כּוֹוֹנַתוֹ בְּסִידוֹר עֵינִי תִפִּילָה. וְעִי' סִנְהֶדְרִין צא, א שְׁגִבְיָה בֵּן פִּסִּיסָא תִבַּע מִן הַמִּצְרַיִם, תִּנּוּ לָנוּ שֶׁכֶּר עֲבוֹדָה שֶׁל שְׁשִׁים רִיבּוֹא שֶׁשֶׁעֲבַדְתֶּם בְּמִצְרַיִם ת"ל שָׁנָה. ¹²¹ שְׁמוֹת יח, י. ¹²² שֶׁם ו, ה. ¹²³ שׁו"ת בֵּית אֲפִרִּים חו"מ ס' מ, וְכ"ה בְּסִפְרוֹ שֶׁם אֲפִרִּים פֶּר' וְאֵרָא, וּבִפִּירוּשׁוֹ זֶרַע אֲפִרִּים עַל פִּסִּיקְתָא רַבְתִּי פִּיסְקָא כֵּט - בְּכָה תִבְכָּה בְּלִילָה אוֹת ב. [וְהִבִּיא דְּבִרְיוֹ בְּדֶרֶשׁ צִיּוֹן, וְכַתֵּב ע"ז שֶׁאִינוֹ מִיּוֹשֵׁב עַל הַלֵּב. וְכֵן בְּסִידוֹר עֵינִי יַעֲקֹב הִבִּיא הַגְּהַת הַבֵּית אֲפִרִּים, וְרָאָה מִשְׁכּוֹ ע"ד בְּהַמְאֻסָּף שָׁנָה טוֹ חוֹבֶרֶת ה' ס' לָה]. וְאִמְנָם בְּשַׁעֲרֵי תִשׁוּבָה ס' תִּרְס סְק"י צִיּוֹן לְדְּבִרְיוֹ אֵלּוֹ שֶׁצִּירִיק לְגִרוּס 'חֲנָם בִּיד', וְהוֹסִיף, הַלּוּם רִאִיתִי בְּסִידוֹר

עתידין לקבל מימינם, שנאמר¹²⁸: 'מימינו
אש דת למו'. 'ומשמאלם' - זו תפילה¹²⁹.
דבר אחר: 'מימינם ומשמאלם', 'מימינם'
- זו מזוזה שעתידין ישראל לעשות [שהיא
בימין הנכנס]. 'ומשמאלם' - זו תפילין
[שמניחים על יד שמאל]¹³⁰.

ויש שכתב: 'טבועים בצול גזרים' -
אלו ישראל שהיו טבועים בצול ים, בשעה
שנעשה לגזרים, בשביל שהיו נושאים פסל
מיכה¹³¹. והיינו דכתיב: 'והמים להם חמה'
מימינם ומשמאלם, אף הם היו ראויים
לטבוע, אלמלא זכות התורה שכתוב בה:

י, (יא): 'ועבר בים צרה והפה בים גלים' - אמר
רבי יוחנן, זה פסלו של מיכה. ופירש"י: כשכתב
משה את השם, והשליכו על נילוס להעלות
ארונו של יוסף, בא מיכה ונטלו בהחבא, והיינו
דכתיב: 'ועבר בים צרה' - כשהעביר הקב"ה
לישראל, עבר מיכה עמהם שבידו השם, לעשות
העגל. ל"א: מיכה עשה פסל, והביאו עמו
כשעברו ישראל הים. ועי' שמו"ר מא, א, 'לנו
בשת הפנים' - ישראל עוברים בים, וכספו של
פסל מיכה עובר. וע"ע מדרש אגדה במדבר א,
טו, לפי שבשבט דן היה פסל מיכה, ולא היה
הפסל עמו ממש, אלא שעלה במחשבתו לעשותו
משעה שיצאו ישראל ממצרים, ומחשבת ע"ז
כמעשה, עי"ש. וראה פירוש סידור התפילה
לרוקח - איזהו מקומן, עמ' לד: ורצתה הים
לשטוף את ישראל כמו המצריים, שהיה פסל
מיכה עמהם, כדכתיב: 'ועבר בים צרה', לולי
השם בעזרם על יד מזל מאזניים והכריע ישראל
לכף זכות, עי"ש. [ועי' פסחים קיז, א שמבואר
שבזמן שעברו בים עדיין לא היה פסל מיכה,
ולכאורה אי"ז כהגמרא בסנהדרין שפסל מיכה
עבר עמהם. ועי"ש במהרש"א בח"א. ולמדרש
אגדה זה א"ש, שאז רק עלה במחשבתו לעשותו.
והגר"א באדרת אליהו פר' נצבים כתב, הלא כמה
מאות שנים היה בין פסל מיכה לקריעת ים סוף,
אלא השורש שצמח ממנו האיש מיכה שעבד
הפסל, הוא שעבר עמהם בים]. וע"ע שבלי הלקט
על הגש"פ, בפיסקא כמה מעלות טובות למקום
עלינו.

כהושעת טבועים בצול גזרים יקרף עמם מעבירים

[אוצר החכמה]

טבועים בצול גזרים - ישראל כמעט
שנטבעו במצולות ים, כדאיתא
במכילתא¹²⁶: 'ובני ישראל הלכו ביבשה
בתוך הים'¹²⁷, והיו מלאכי השרת תמהים
לומר: בני אדם עובדי עבודה זרה מהלכין
ביבשה בתוך הים. ומנין שאף הים נתמלא
עליהם חמה, שנאמר: 'והמים להם חמה'
- אל תקרי 'חומה', אלא 'חימה'. ומי גרם
להם לישראל להינצל, 'מימינם'
ומשמאלם, 'מימינם' - בזכות התורה שהן

ובתפארת אבות פר' וארא, פירש: 'חנן בידם
מעבירים', המצרים העבירו בתחילה את ישראל
בפה רך, בחנינה וברחמים. וע"ע דובר שלום,
פנים יפות על ימים נוראים עמ' קט. ובספר
בוצינא דנהורא הובא שרבי ברוך ממעזיבו זצ"ל,
היה רגיל לומר: 'חנינו' בידם מעבירים, והיה
מפרש, שהנה בחודש תשרי ישראל עובדים את
הקב"ה בקומה שלימה. בראש השנה עובדים
אותו במחשבה ובמוח, ולכך נקרא יום הזכרון.
ביום הכפורים מענים את הגוף בתענית. ובסוכות
עובדים את ה' בידים, בלקיחת הד' מינים.
ובשמיני עצרת ברקידה בשמחת התורה. וזהו:
'חנן בידם מעבירים', בחג הסוכות עובדים את
הקב"ה ועושים את החינוך בידים. ¹²⁶. בשלח
פרשה ו. ¹²⁷. שמות יד, יט. ¹²⁸. דברים
לג, ב. ¹²⁹. נקראת התפילה 'שמאל', לפי
שאינה אלא חיי שעה, והתורה 'ימין' שהיא חיי
עולם. עץ יוסף בשהש"ר א, מז. [ויש שפירשו
שהתפילה צריכה כוונת הלב, ולב בשמאלו של
אדם]. וראה עוד משך חכמה בראשית נ, י:
ההנהגה הטבעית מכונה בשם 'שמאל', והרוחנית
בשם 'ימין', וזהו שדרשו בספרי 'והמים להם
חומה מימינם ומשמאלם', 'מימינם' זו תורה,
'ומשמאלם' זו תפילה. והנה אם יאחזון ישראל
בתורה, אז תהי הנהגה הרוחנית האלקית, ויהיה
האדם רוחני ועצם פשוט שאינו מתפרד. לא כן
בתפילה, שההנהגה טבעית והאדם מונח בחיק
הטבע והרכבתו נפרדת, עי"ש. ¹³⁰. רוקח.
¹³¹. כדאיתא בסנהדרין קג, ב על הפסוק (זכריה

באלכסון¹⁴⁰, וחזרו למקומם כשיבואו מן הים. וכן נראה עכשיו, ודאי אין ים בין ארץ מצרים לארץ ישראל¹⁴¹.

***

יְקַרְךָ עִמָּם מַעֲבִירִים - כתב הרוקח: הארון לא נעשה עדיין¹⁴², אלא השכינה היתה הולכת עמהם, דכתיב¹⁴³: 'רְאוּךָ מִיָּם אֱלֹהִים רְאוּךָ מִיָּם יִחִילוּ אָף יִרְגְּזוּ תַהֲמוֹת'. זהו 'יקרך' - שכינת כבודך¹⁴⁴. ואמרו במכילתא¹⁴⁵: ר' עקיבא אומר, אלמלא מקרא כתוב אי אפשר לאמרו, כביכול אמרו ישראל לפני הקב"ה: עצמך פדית. וכתיב¹⁴⁶: 'מִלְפָּנֶי אֲדוֹן חוֹלֵי אֶרֶץ מִלְפָּנֶי אֱלֹהִים יַעֲקֹב'¹⁴⁷.

ובסידור של"א כתב: 'יְקַרְךָ עִמָּם מַעֲבִירִים' - שהקב"ה בעצמו ירד לים ועבר עמהם, כדכתיב¹⁴⁸. 'דִּרְכָּךְ בָּיִם סוֹסִיף חֹמֶר מִיָּם רַבִּים'¹⁴⁹. ויש מפרשים,

'מִיָּמֵינוּ אֲשֶׁר דָּת לָמוֹ', וזכות התפילין שהיו נושאים על יד שמאל¹³².

ויש שכתב, 'טְבוּעִים בְּצוֹל גְּזָרִים' - קרא לישראל 'טְבוּעִים', על פי המדרש¹³³, כל מקום שנאמר: 'וַיְהִי' - עולם הפוך. ויהי בימי אמרפל' - אברהם הורג את ההורגים. ויהי בשלח' - ישראל שהיו טְבוּעִים, דכתיב¹³⁴: 'כָּל הַבֵּן הַיָּלֹד הִיאָרָה תִשְׁלִיכֶהוּ', הם טיבעו טובעיהם. ויהי בימי אחשורוש' - מרדכי צולב את צולביו¹³⁵.

ויש שפירש, 'טְבוּעִים בְּצוֹל גְּזָרִים' - שהמצרים סברו שישראל יטבעו במצולות ים, אשר באמת נקרע לגזרים ועברו עמך. ומורים באצבע 'זה אלי'¹³⁶.

בְּצוֹל¹³⁷ - לשון: 'בְּמַצְלוֹת יָם'¹³⁸. גְּזָרִים - לשון: 'לְגִזֹר יָם סוֹף לְגִזָּרִים'¹³⁹. גזר אחד לכל שבט, שלא עברו ישראל את הים מעבר לעבר, אלא הים נחלק כמו קשת

ויטרי: כהושעתה טְבוּעִים בֵּין גְּזָרִים. 138. מיכה ז, יט. 139. תהלים קלו, יג. סידור של"א. 140. עי' תוס' ערכין טו, א ד"ה כשם. 141. קמחא דאבישונא. 142. וא"כ אי אפשר לפרש 'יקרך' דהיינו ארון הברית. [לכך רצה הרוקח לפרש 'יקרך' - הארון, ש'יקר' הוא לשון של כבוד וגדולה, והארון נקרא 'כבוד' (שמואל א ד, כא). עי"ל שהארון מונח לפני ולפנים, ובו היתה מונחת התורה, שהיא 'יקרה מפנינים']. ובשיחה שלימה כתב, ש"ל שנרמז עוד בכוננת הפייט: 'יקרך', על כניסתם לארץ ישראל כשעברו את ירדן בחרבה עם ארון ברית ה' שנקרא 'יקר'. 143. תהלים עז, יז. 144. וכן פירש בפירוש קדום בפי' ב, 'יקרך' - זיו שכינתך וכבודך. ועי' פירוש סידור התפילה לרוקח - ר"ה מלכיות עמ' תרנח, 'ומושב יקרו בשמים ממעל' - כסא הכבוד הוא מושב יקר שכינתו הוא. 145. בא פרשה יד. 146. תהלים קיד, ז. 147. לכאורה פירש כאן הרוקח ב' פירושים, ראה בסמוך מסידור של"א. 148. חבקוק ג, טו. 149. וכן איתא בסנהדרין צד, א פרעה שחירף בעצמו, נפרע הקב"ה ממנו

132. פירוש קדום. וכ"ה בפסיקתא זוטרותא שמות יד, כט, ובזכות מה ניצולו, בזכות התורה והתפילין. ובאוצה"ת ציין עוד להא דאיתא בשמו"ר כא, י: 'ויבאו בני ישראל בתוך הים ביבשה' - אם בים למה ביבשה, ואם ביבשה למה בתוך הים, אלא מכאן אתה למד שלא נקרע להם הים עד שבאו לתוכו עד חוטמן, ואחר כך נעשה להם יבשה. - זהו שאמר הפייט: 'טְבוּעִים בְּצוֹל גְּזָרִים', שכבר היו טְבוּעִים עד חוטמן בתוך הים, ורק אחר כך נושעו. ובשיח אליעזר הוסיף, שאף שישראל היו ראויים להיות טְבוּעִים בצול גזרים, הושעת אותם בים, משום ש'יְקַרְךָ עִמָּם מַעֲבִירִים', כדי שיתגדל כבודך בעולם. 133. לא מצאנו. ועי' ב"ר ל, ח: כל מי שנאמר בו 'היה', ראה עולם חדש וכו' מרדכי [שנאמר בו: 'איש יהודי היה'], אתמול היה מתוקן לצליבה, ועכשיו הוא צולב את צולביו, אלא שראה עולם חדש. - שנהיה הויה מחודשת, ונהפך ממה שהיה בתחילה. 134. שמות א, כב. 135. קמחא דאבישונא. 136. סידור בית יעקב. ומשמע שפירש 'יְקַרְךָ עִמָּם מַעֲבִירִים', היינו שראו את השכינה ואמרו: 'זה קלי'. 137. במחזור

שהקב"ה היה כביכול בעצמו בצרה, וזהו: 'יִקְרָךְ עִמָּם מַעֲבִירִים'.

ואמרו במדרש¹⁵⁰: כיון שנגלה הקב"ה בכבודו ובגבורתו, התחיל הים בורח, שנאמר¹⁵¹: 'הַיָּם רָאָה וַיָּנֹס', אמר לו משה, כל היום הייתי אומר לך בשם הקב"ה ולא קבלת עליך, עכשיו מפני מה אתה בורח: 'מָה לָּךְ הַיָּם כִּי תָנוֹס'. אמר לו: לא מפניך בן עמרם אני בורח, אלא: 'מִלִּפְנֵי אֲדֹנָי חֹלִי אֶרֶץ מִלִּפְנֵי אֱלֹהֵי יַעֲקֹב. הִהֲפֹכִי הַצֹּר אֲגַם מַיִם חֲלָמִישׁ לְמַעַיְנֹו מַיִם'.

* *

יש שפירש, 'יִקְרָךְ עִמָּם מַעֲבִירִים' - הקב"ה הושיעם בידו, שנאמר¹⁵²: 'וַיִּרְא יִשְׂרָאֵל אֶת הַיָּד הַגְּדֹלָה אֲשֶׁר עָשָׂה ה' בְּמִצְרַיִם'. ונאמר¹⁵³: 'מוֹלִיךְ לַיָּמִין מִשָּׁה זְרוּעַ תִּפְאָרְתּוֹ בּוֹקֵעַ מַיִם מִפְּנֵיהֶם לַעֲשׂוֹת לוֹ שֵׁם עוֹלָם'. ומנין ש'יד' נקרא 'יקר', שנאמר¹⁵⁴: 'וַהֲסֵרְתִּי אֶת כַּפִּי, וּמִתְרַגְּמִינָן:

בעצמו, דכתיב (שמות יד, כז): 'וַיִּנָּעַר ה' אֶת מִצְרַיִם בְּתוֹךְ הַיָּם', וכתיב (חבקוק ג, טו): 'בְּרִכְתָּ בָּנִים סוּסֶיךָ'. על דרך זה פירש בשיחה שלימה, שלא די שהושיע ה' את ישראל בים, אלא מלכם עבר בראשם לפנייהם בתוך הים, ואמרו: 'זה אלי ואנוהו', וראתה שפחה על הים מה שלא ראה יחזקאל בן בוזי. ¹⁵⁰ מכילתא בשלח פרשה ד. ¹⁵¹ תהלים קיד, ג. ¹⁵² שמות יד, לא. ¹⁵³ ישעיה סג, יב. ¹⁵⁴ שמות לג, כג. ¹⁵⁵ פירוש קדום. וזהו: 'יִקְרָךְ' - ידו וזרועו של הקב"ה, 'עִמָּם מַעֲבִירִים' - שהיא העבירה את ישראל את הים. ¹⁵⁶ תהלים קיד, ג. ¹⁵⁷ בראשית לט, יב. ¹⁵⁸ מכילתא בשלח פרשה ג. ¹⁵⁹ ירמיה לא, יט. ¹⁶⁰ פירוש קדום בפ' ג'. [וראה ויק"ר ב, ג דדרשו פסוק זה על אפרים בן יוסף]. ובמש"כ שיוסף נקרא 'יקר', יש להוסיף מה דאיתא במדרש משלי פרשה א, יג: 'כָּל הַזֶּן יִקְרַע נִמְצָא' - זו מכירתו של יוסף, שהיה בן יקר לאביו, שנאמר (בראשית לז, ג): 'כִּי בֶן זָקֵן הָיָה לוֹ'. ¹⁶¹ קמחא דאבישונא. והוא מירושלמי ברכות פ"ב ה"ג: שני ארונות היו

'וַאֲעֵדִי יְת דְּבִרְתִּי יִקְרִי', ו'כף' זהו יד¹⁵⁵. עוד פירשו 'יִקְרָךְ עִמָּם מַעֲבִירִים' - בזכות יוסף שהיו ישראל נושאים אותו עמם, ובזכותו נקרע הים, כמו שנאמר¹⁵⁶: 'הַיָּם רָאָה וַיָּנֹס', מה ראה, ראה ארונו של יוסף ונקרע. כתיב הכא: 'וַיָּנֹס', וכתיב התם¹⁵⁷ גבי יוסף: 'וַיָּנֹס וַיֵּצֵא הַחוּצָה'¹⁵⁸. ועל כן קרא ליוסף 'יקר', על שם שיצא ממנו אפרים, שנאמר¹⁵⁹: 'הֵבֵן יִקְרִי לִי אֶפְרַיִם'¹⁶⁰. ויש שכתב, 'יִקְרָךְ עִמָּם מַעֲבִירִים', ארונו של שכינה וארונו של יוסף הולכים יחד¹⁶¹.

ויש מי שפירש 'יִקְרָךְ עִמָּם מַעֲבִירִים' - אלו תפילין שנקראו 'יקר', כמו שדרשו¹⁶²: 'ויקר' - אלו תפילין, שבזכות מצות תפילין¹⁶³ שהלכו בהם ישראל בשעת עברם את הים, ניצלו ונושעו מלהיטבע בצול גזריו¹⁶⁴.

ויש שפירש, 'יִקְרָךְ עִמָּם מַעֲבִירִים' מהלכין עם ישראל במדבר, ארונו של חי העולמים וארונו של יוסף, והיו אומות העולם אומרים: מה טיבן של שני ארונות הללו, והיו ישראל אומרים להן: זה ארונו של יוסף עם ארונו של חי העולמים. אכן צ"ב פירוש, דהא בקריעת ים סוף עדיין לא היה ארון הקודש, וכנ"ל ציון ¹⁴². ואולי לפירוש זה, 'יקר' עמם מעבירים' לא קאי על 'כהושעת טבועים', אלא על הליכתם במדבר. ¹⁶² מגילה טז, ב. ¹⁶³ כנ"ל מהמכילתא (ציון 126): ומי גרם להם לישראל להינצל, 'ומשמאלם' - זו תפילין. [ולשון המכילתא שם 'מימינם' זו מזוזה שעתידין ישראל לעשות, 'ומשמאלם' זו תפילין. ומשמע שמזוזה עדיין לא קיימו ישראל במדבר, אבל תפילין כבר קיימו, וראה הערה הבאה]. ¹⁶⁴ אוצה"ת בשם מהרי"ל דיסקין וצ"ל, וכתב בשמו, שתיכף אחר שגמרו ישראל לאכול פסחיהם במצרים בליל ט"ו, נשאר להם זמן רב עד שעת יציאתן בבוקר, ואז אמר להם משה פרשת 'קדש לי' 'והיה כי יביאך', והזהירם על מצות תפילין, 'והיה לאות על ידכה ולטוטפות בין עיניך', והם הלכו תיכף ועשו להם תפילין מעורות הפסחים

כְּהוֹשַׁעַת כָּנָה מְשׁוֹרֶרֶת וַיֹּשֶׁע לְגֻזְחָהּ מִצֵּנֶת וַיֹּשֶׁע

כְּהוֹשַׁעַת כָּנָה - אלו ישראל שנקראו 'כנה', שנאמר¹⁷²: 'וְכָנָה אֲשֶׁר נָטְעָה יְמִינָךְ'¹⁷³. שהם הפך והבסיס להעולם¹⁷⁴.
[וכך כינה הפייט את עם ישראל: 'אָנָּה כָּנָה, עוֹרֵי נָא, הִתְעוֹרְרִי נָא'¹⁷⁵].
מְשׁוֹרֶרֶת וַיֹּשֶׁע - שהיתה משוררת: 'וַיֹּשֶׁע ה' בַּיּוֹם הַהוּא אֶת יִשְׂרָאֵל מִיַּד מִצְרַיִם'¹⁷⁶.

אם שמוע]. אמנם בספר בית אלקים להמבי"ט שער היסודות פל"ז, נקט שלא הניחו תפילין במדבר. וכ"כ בדרשות החת"ס דרוש לשבה"ג תקנ"ח, ע"ש. וע"ע בזה בכסא דהרסנא על שו"ת בשמים ראש סי' כד, ארצות החיים סי' לא אר"י סק"א ד"ה ואע"ג, שו"ת מחזה אברהם סי' ל ד"ה והשבת, כלי חמדה פר' ואתחנן עמ' כג, א ופר' עקב עמ' נז, א. 165. משלי כה, יז. 166. זכריה י, יא. 167. סנהדרין קג, ב, מכילתא בשלח פרשה ג. 168. ישעיה כח, כ. 169. קמחא דאבישונא. ולכאורה כוונתו, שאע"פ שישראל היו צריכים להטבע בים כיון שנשאו עמם ע"ז, אעפ"כ הושעת אותם בצול גזרים. וראה ציון 131. 170. כמו: 'וַיַּעֲבִירוּ קוֹל בְּמִחְנֶה' (שמות לו, ו), 'וַהֲעֲבַרְתָּ שׁוֹפָר' (ויקרא כה, ט), שהוא לשון הכרזה. 171. דובר שלום. 172. תהלים פ, טז. פרש"י: המבוססת והמיושבת, לשון 'והשיבך על כנך'. ושם קאי על שעת צאתם ממצרים, כדכתיב שם: 'גִּפְּן מִמִּצְרַיִם תִּסִּיעַ'. ועי' מכילתא בשלח פרשה י. 173. רוקח ופירוש קדום. 174. שיחה שלימה. [וכעין שיסד הפייט: 'עַל יִשְׂרָאֵל כְּנָתוֹ']. 175. שחרית ליום הכפורים. 176. שמות יד, ל. אע"פ שפסוק 'וַיֹּשֶׁע' אינו מהשירה עצמה, נקט הפייט לשון שירה על 'וַיֹּשֶׁע', שכך נקראת השירה, שעל ישועה זו אמרוה. [ראה אוצר המדרשים - אגדת תפלת שמונה עשרה: כשנושעו ישראל ועברו את הים סוף ואמרו 'שירת וַיֹּשֶׁע', פתחו מלאכי השרת ואמרו: 'בִּאֲיִי מִצְמִיחַ קֶרֶן יְשׁוּעָה'. וכן נקראת שירת הים בלשון הראשונים בכ"מ: 'שירת וַיֹּשֶׁע']. אמנם טפי משמע דס"ל לבעל הפייט שגם פסוק 'וַיֹּשֶׁע' אמרו ישראל, ועי' לשון המדרש (מדרש זוטא - איכה א, יט): כשיצאו

מלשון¹⁶⁵: 'הָקָר רַגְלָךְ מִבֵּית רַעְף', דבר שהוא נמנע שהיה, שפסלו של מיכה נשאו עמהם, שנאמר¹⁶⁶: 'וְעֵבֶר בֵּינָם צָרָה', זו עבודה זרה¹⁶⁷, דכתיב¹⁶⁸: 'וְהַמִּסְכָּה צָרָה כְּהַתְכַּנֵּס'¹⁶⁹.

ואת לשון הפייט 'יִקְרָךְ עַמָּם מִעֲבִירִים', יש שפירש מלשון הכרזה¹⁷⁰, שבעת שהושעת טבועים כשנגזר הים לגזרים, העבירו קול הכרזה שהנס נעשה על ירך - שיקרך עמהם¹⁷¹.

וגידיהם, ומאז והלאה היו הולכין מוכתרין בתפיליהן כל זמן מצוותן. וכ"כ בקיצור במהרי"ל דיסקין עה"ת פר' שלח, שביום י"ד כשנאמר להם פרשת הפסח אמר להם משה גם פרשת תפילין ומזוזה, וקי"ל דפסח מצרים מותר במלאכה, ומיד אחר אכילת הפסח עשה לו כל אחד תפילין, וזהו כוונת הפייט כאן: 'יִקְרָךְ עַמָּם מִעֲבִירִים', דהיינו התפילין שנקראים 'יקר'. [ועי' הגדת חכמי ירושלים עמ' קטו בהערה, שכתב בדעת מהרי"ל דיסקין, שאע"פ שבשבת לא הניחו ישראל תפילין במדבר, מ"מ ביו"ט ראשון של פסח הניחו, והיו מעוטרים בהם עד קריעת ים סוף בשביעי של פסח, עי"ש].

בעיקר חידושו של המהריל"ד שישראל קיימו מצות תפילין במדבר, כן משמע במדרש (הובא בדעת זקנים לבעלי התוספות במדבר טו, לב, ובמחזור ויטרי סי' תקי, וכ"ה בתנא דבי אליהו סי' כד), שבשעה שחלל המקושש את השבת אמר משה לפני הקב"ה, רבון העולמים כתוב בתפילין 'למען תהיה תורת ה' בפיך', וצויתם שלא לנשאם בשבת, ואילו היה זה נושאן היה נזכר ולא חלל את השבת. וכ"כ בחי' הרשב"א למסכת מנחות לד, א דאע"פ שפרשות שמע והיה אם שמוע נכתבו במשנה תורה, הם נאמרו כבר בשעת יציאת מצרים, ולכך היה שייך לקיים מצות תפילין עם ד' פרשיות במדבר. וכן משמע בלשון הגמרא בקידושין לו, ב, ביאה דכתב רחמנא גבי תפילין למה לי, ההוא מיבעי ליה לכדתנא דבי ר' ישמעאל, עשה מצוה זו שבשבילה תיכנס לארץ. [ובפנים יפות דברים כו, יז נסתפק בזה, שאולי לא היו יכולים לקיים מצות תפילין במדבר, עד שנאמרו להם בערבות מואב פרשיות שמע והיה

ומצויין וְיוֹשֶׁעַ, כדי שנוכל לקרוא וְיוֹשֶׁעַ, שהרי כביכול עצמו נגאל עמהן¹⁹¹.

וכך איתא במדרש¹⁹²: אמר רבי מאיר, וְיוֹשֶׁעַ ה' ביום ההוא אֶת יִשְׂרָאֵל מִיַּד מִצְרַיִם, וְיוֹשֶׁעַ כתיב כאן¹⁹³. כביכול עם ישראל הוא נגאל, וכל זמן שישראל נגאלין כאלו הוא נגאל. עוד אמרו במדרש¹⁹⁴: מרוב אהבתו שחיבבם, ירד הוא בעצמו להצילו ממצרים, דכתיב¹⁹⁵: וְאַרְדּוּ לְהַצִּילוֹ מִיַּד מִצְרַיִם. וכל שעבוד שהיה מושיע, כביכול היה עמהם. אמר רבי אבהו, וְיוֹשֶׁעַ ה' ביום ההוא אֶת יִשְׂרָאֵל מִיַּד מִצְרַיִם, אל תקרי וְיוֹשֶׁעַ, אלא וְיוֹשֶׁעַ.

ויש שכתב רמז לכך: וְיוֹשֶׁעַ - בגימטריא וּשְׂכִינָה. קרי ביה וְיוֹשֶׁעַ¹⁹⁶.

ויש מן הראשונים שכתב: לְגֻזָּה

לְגֻזָּה - להקב"ה שמשכה מן הים, כמו: כִּי יָגִיחַ יָרֵדן אֶל פִּיהוּ¹⁷⁷. [וכן¹⁷⁸: כִּי אָתָּה גָּחִי מִבְּטֶן¹⁷⁹], היתה מְצִינָת¹⁸⁰ - מרמזת. וְיוֹשֶׁעַ - לך נושע. בירושלמי¹⁸¹: אמר רבי אבהו, וְלָכָה לִישְׁעָתָה לָנוּ¹⁸². לך יודייה¹⁸³. דרש רבי בא סרונגיה, וְהוֹשִׁיעַ ה' אֶת אֶהְלֵי יְהוּדָה בְּרֹאשְׁנָה¹⁸⁴, וְהוֹשֶׁעַ¹⁸⁵ כתיב¹⁸⁶.

ויש שפירש מְצִינָת - לשון סימן, כמו¹⁸⁷: מָה הַצִּיּוֹן הָלֹז. כלומר, הקב"ה נותן סימן [בנקודות התיבות¹⁸⁸], וְיוֹשֶׁעַ - שהוא עצמו כלול באותה ישועה¹⁸⁹.

ויש שכתב: מְצִינָת וְיוֹשֶׁעַ - סימן ורמז ^{אוצר החכמה}עשתה כנסת ישראל להקב"ה, שנפל רוח הקודש בפיה, לומר: וְיוֹשֶׁעַ, שמשמע נמי וְיוֹשֶׁעַ, כלומר, הקב"ה עמהם כביכול¹⁹⁰. ויש שכתב: לְגֻזָּה - בשביל גוחה. היינו הקב"ה המוציא, מְצִינָת וְיוֹשֶׁעַ - כתוב

כביכול שנושע בעצמו. ¹⁸⁶. רוקח. ¹⁸⁷. מלכים ב כג, יז. ¹⁸⁸. אוצה"ת. ¹⁸⁹. פירוש קדום. ובסידור של"א: לגוחה מצויינת - לפני הקב"ה שהוא היה מוציאם, הוא נקוד וְיוֹשֶׁעַ, כאילו היה כביכול בעצמו נושע. ובשיחה שלימה: מצויינת - מצוין ונקוד התיבה של וְיוֹשֶׁעַ, כמו וְיוֹשֶׁעַ, לרמז כביכול גם על 'גוחה' מוציאם, כאילו גם הוא נושע. ¹⁹⁰. קמחא דאבישונא. ¹⁹¹. סידור הרו"ה. ¹⁹². תנחומא פר' אחרי סי' יב. ¹⁹³. כע"ז במדבר ר ב, ב: וְיוֹשֶׁעַ כתיב, כביכול ישראל נגאלים וכאילו הוא נגאל. ופירש שם מהרז"ו, שמאחר וכתוב בפסוק הקודם: וְבָנֵי יִשְׂרָאֵל הָלְכוּ בִּבְשָׁה בְּתוֹךְ הַיָּם, היה לו לומר וְיוֹשִׁיעֵם ה' ביום ההוא, על כן דורש וְיוֹשֶׁעַ - אל תקרי וְיוֹשֶׁעַ אלא וְיוֹשֶׁעַ ה' את ישראל, שכביכול נושע אתם. [אמנם לא פירש משום 'עמו אנכי בצרה', אלא כיון שעד עתה לא הכירו גדלו, ועתה הכירו על ידי יציאת מצרים וקריעת ים סוף, לכך קרי ביה וְיוֹשֶׁעַ]. ¹⁹⁴. אוצר המדרשים פסיקתא חדתא. ¹⁹⁵. שמות ג, ח. ¹⁹⁶. תוספות השלם ח"ז פר' בשלח. עוד הובא שם: וְיוֹשֶׁעַ ה' - קרי ביה וְיוֹשֶׁעַ ה', כביכול אף הוא נושע עמהם, וכתב: 'לה'

ממצרים אמר משה: וְיוֹשֶׁעַ ה' ביום ההוא את ישראל. ¹⁷⁷. איוב מ, כג. ומשמעו 'המשכה'. ¹⁷⁸. תהלים כב, י. ופרש"י: מוציא מושכי. ובסידור של"א ובסידור הרו"ה פירשו 'לגוחה' לשון יציאה. [שהוציאם מן הים או ממצרים]. ¹⁷⁹. פירוש קדום. ¹⁸⁰. כן מנוקד בכתב היד. והיינו שישראל מרמזים בשירתם להקב"ה, שגם הוא נושע עמהם. ¹⁸¹. סוכה פ"ד ה"ג. ¹⁸². תהלים פ, ג. ¹⁸³. תיבה זו חסרה בכתה"י של פירוש הרוקח. ונוסח דידן בירושלמי: 'לך יודייה'. וע"ש בפני משה. ובמדרש תהלים פ, ג איתא: וְלָכָה לִישְׁעָתָה לָנוּ. אמר ר' חלקיה בשם ר' אבהו, וְלָכָה מלא הוא, שכל הישועה שלך היא. ובתנחומא פר' אחרי מות סי' יג: אמר ר' אבהו, ראה מה כתיב (תהלים פ, ג): 'לִפְנֵי אֶפְרַיִם וּבְנֵימִן וּמְנַשֶּׁה עֹרְרָה אֶת גְּבוּרָתָךְ וְלָכָה לִישְׁעָתָה לָנוּ', שלך ושלנו היא הגאולה. ויתכן שזוהי כוונת הירושלמי. וע"ע ח"י הרד"ל שמו"ר ג, ג. ובקרוב העדה בירושלמי, הגיה: 'לך קרי', ופירש, ישועתו של הקב"ה היא ישועתן של ישראל, ואע"פ שכתב: 'וְלָכָה', קרינן: 'לך', וכביכול אף לו נעשית תשועה. ¹⁸⁴. זכריה יב, ז. ¹⁸⁵. כן מנוקד בכתה"י. והכוונה, שקרינן לה: וְהוֹשֶׁעַ,

שכינה משתעבדת עמהם, שנאמר²⁰⁹:
 'וַיֵּרְאוּ אֶת אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל וַתַּחַת רַגְלֵי
 כְּמַעֲשֵׂה לִבְנֵת הַסְּפִיר'²¹⁰, וכשנגאלו:
 'וּכְעֶצֶם הַשָּׁמַיִם לְטֹהַר'²¹¹. ואומר²¹²:
 'בְּכָל צָרְתָם לוֹ צָר'. אין לי אלא צרת ציבור,
 צרת יחיד מנין, תלמוד לומר: 'יִקְרָאֲנִי
 וְאֶעֱנֶהוּ עִמּוֹ אֲנֹכִי בְּצָרָה'²¹³, וכתוב²¹⁴:
 'וַיְהִי ה' אֶת יוֹסֵף'. וכן הוא אומר²¹⁵:
 'מִפְּנֵי עֲמָךְ אֲשֶׁר פָּדִיתָ לָךְ מִמִּצְרַיִם גּוֹיִם וְאֱלֹהֵיוֹ'.
 ובפירושי התורה לבעלי התוספות²¹⁶,
 כתבו: 'ליל שְׁמַרְיָם הוּא לֵה' לְהוֹצִיאֵם
 מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם'. לְהוֹצִיאֵם - בגימטריא:
 'וזה היה מלאך יהואל'. כי הקב"ה שלח
 'יהואל' הפנים להוציאם, שנאמר²¹⁷:
 'בְּכָל צָרְתָם לוֹ צָר וּמִלֶּאךָ פָּנָיו הוֹשִׁיעֵם', לפי
 שאין חבוש מתיר עצמו מבית
 האסורים²¹⁸, כביכול 'עמו אנכי בצרה',
 שנאמר: 'בְּכָל צָרְתָם לוֹ צָר וּמִלֶּאךָ פָּנָיו

רש"ס פירש ד'הוצאתי אתכם' היינו על ידי
 ישראל, דהכל תלוי בתשובתן, וכאילו הם
 המוציאם אותו על ידי תשובתם מן הגלות, עי"ש.
 וע"ע בעלי תמר על הירושלמי בסוכה שם, שפירש
 כוונת הפייט כאן: 'נְקוּב וְהוֹצֵאתִי אֶתְכֶם', מילת
 'נְקוּב' הוא כמו 'נוקב שם השם', שעניינו הוא
 שמפרש את שם ה', שצריך להעלימו. [כדכתיב:
 'זה שמי לעלם', חסר וי"ו, לומר העלימהו, שלא
 יקרא ככתבו]. ואף כאן המאמר 'והוצאתי אתכם',
 נקוב ומופרש במילת 'והוצאתי אתכם' בשורוק.
 אבל נכתבה: 'והוצאתי' בחולם, כדי להעלימו
 מפני כבוד ה', אבל עניינו כמו 'והוצאתי' בשורוק.
 כי החולם והשורוק מתחלפים במקרא, ששניהם
 ממוצא אחד מהשפתיים. ²⁰⁷. בא פרשה יד.
 הובא ברוקח כאן. ²⁰⁸. שם יב, מא. ²⁰⁹. שם
 כד, י. ²¹⁰. היא היתה לפניו בשעת השעבוד
 לזכור צרתן של ישראל, שהיו משועבדים במעשה
 לבנים. רש"י שם. ²¹¹. משנגאלו היה אור וחדוה
 לפניו. רש"י. ²¹². ישעיה סג, ט. ²¹³. תהלים
 צא, טו. ²¹⁴. בראשית לט, ב, כא.
²¹⁵. שמואל ב ז, כג. עי' בפסקא: 'כהושעת גוי
 ואלהים'. ²¹⁶. שמות יב, מב. ²¹⁷. ישעיה סג,
 ט. ²¹⁸. עי' ברכות ה, ב.

מַצִּינָת וַיִּשָּׁע - כמו: 'כִּי אָתָּה גֹחִי מִבֶּטֶן'¹⁹⁷,
 כלומר, להקב"ה שהוא גוחה ויוצרם
 מבטן, נתפללה¹⁹⁸ ונושעה¹⁹⁹.

כְּהוֹשַׁעַת מֵאֵמֶר וְהוֹצֵאתִי אֶתְכֶם

נְקוּב וְהוֹצֵאתִי אֶתְכֶם

כתב הרוקח: כְּהוֹשַׁעַת מֵאֵמֶר וְהוֹצֵאתִי
 אֶתְכֶם - שקיימת מה שאמרת למשה:
 'וְהוֹצֵאתִי אֶתְכֶם'²⁰⁰. נְקוּב וְהוֹצֵאתִי אֶתְכֶם -
 מפורש²⁰¹ אתה יצאת עמהם.
 בירושלמי²⁰²: רבי זיכיי אמר, 'כִּי עָתָה
 תֵּצֵאִי מִקְרִיָּה וְשִׁכְנָתְךָ בְּשָׂדֶה'²⁰³ - 'וְשִׁכְנָתִי'
 כתיב²⁰⁴. חנניה בן אחי רבי יהושע אומר,
 'אֲנֹכִי ה' אֱלֹהֶיךָ אֲשֶׁר הוֹצֵאתִיךָ מֵאֶרֶץ
 מִצְרַיִם'²⁰⁵ - 'הוצאתך'²⁰⁶ כתיב.
 ואמרו במכילתא²⁰⁷: 'וַיְהִי בְּעֶצֶם הַיּוֹם
 הַזֶּה יֵצְאוּ כָּל צְבָאוֹת ה' מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם'²⁰⁸,
 כל זמן שישראל משועבדין, כביכול

הישועה'. ¹⁹⁷. תהלים כב, י. ¹⁹⁸. כדכתיב
 קודם קריעת ים סוף: 'וַיִּצְעֲקוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל אֶל ה''.
¹⁹⁹. מחז"ו. ולא פירש שהיתה מציינת ומרמזת
 שכביכול גם הקב"ה נושע. ראה ציון ⁶².
²⁰⁰. שמות ו, ו. ²⁰¹. היינו, 'נְקוּב' פירושו
 מפורש. כמו: 'נְקָב שֵׁם ה' (ויקרא כד, טז),
 ומתרגם: 'ודי פרש שמא דה'. [שאינו חייב עד
 שיפרש את השם]. ²⁰². סוכה פ"ד ה"ג.
²⁰³. מיכה ד, י. ²⁰⁴. לפנינו בירושלמי:
 ושכינתי בשדה, עי"ש במפרשים. ועי' תנחומא פר'
 נח סי' ג ופר' וישלח סי' ט. ²⁰⁵. שמות כ, ב.
²⁰⁶. כן מנוקד בכתה"י. וזוהי כוונת הפייט: 'נְקוּב
 וְהוֹצֵאתִי אֶתְכֶם'. ובמנחת שי ישעיה מג, יד כתב
 על דברי הפייט כאן: הכי פירושה, מאמר הקב"ה
 שאמר: 'וְהוֹצֵאתִי אֶתְכֶם מִתַּחַת סִבְלַת מִצְרַיִם',
 נקוד 'והוצאתי', לשון אשר נקבו בשמות, כלומר
 אל תקרי 'והוצאתי אתכם' אלא 'והוצאתי אתכם'.
 כי יש אם למקרא ולמסורת, גם כן כביכול היה
 עמהם בצרה, ורצה לומר, כמו שקיימת אותה
 ההבטחה, כן הושענא. אבל פסוק: 'אֲנִי ה'
 אֱלֹהֶיכֶם אֲשֶׁר הוֹצֵאתִי אֶתְכֶם מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם'
 (ויקרא יט, לו), אינה הבטחה, שבשעה שנאמר כבר
 יצאו. עכ"ד. [וראה עוד בהערה ²⁷²]. ובסידור

הוֹשִׁיעַם'. הוא שיסד הפייט: 'נָקוּב לִי הוֹצֵאתִי אֶתְכֶם'.
פְּהוֹשַׁעַת סוֹבְבֵי מִזְבֵּחַ
עוֹמְסֵי עֶרְבָה לְהִקִּיף מִזְבֵּחַ
 כתב הרוקח: **פְּהוֹשַׁעַת סוֹבְבֵי מִזְבֵּחַ** -

כמו שאמרו במסכת סוכה²¹⁹: בכל יום מקיפין את המזבח פעם אחת, [ואומרים: אָנָּה ה' הוֹשִׁיעָה נָא, אָנָּה ה' הַצְלִיחָה נָא. רבי יהודה אומר: אני והו הוֹשִׁיעָה נָא²²⁰]. ואמרו בגמרא: אמר רבי אבהו אמר רבי אלעזר, כל הנוטל לולב באגודו והדס בעבותיו, מעלה עליו הכתוב כאילו בנה מזבח והקריב עליו קרבן, שנאמר²²¹: 'אֲסִרוּ חֹג בְּעִבְתֵּימָם עַד קִרְנוֹת הַמִּזְבֵּחַ'.

וכן כתבו ראשונים²²⁴: ערבה שהיו לוקחין של עשר אמות, כדתנן באין וזוקפין אצל המזבח וראשיהן כפופין על גבי המזבח, ומזבח היה גבוה עשר אמות²²⁵. לכך צריך אדם שיקח ערבה יפה וגסה וארוכה. וזהו שיסד הפייט: 'עוֹמְסֵי עֶרְבָה לְהִקִּיף מִזְבֵּחַ'²²⁶.

***

ויש שפירש 'פְּהוֹשַׁעַת סוֹבְבֵי מִזְבֵּחַ' - כמו שהושעת את ישראל בשעה שסובבו

219. מה, א. ^{אוצר החכמה} 220. יש להטעים, שלכך כלל הפייטן ענין זה שהקיפו בערבה את המזבח בבית המקדש, בפיוט זה המיוסד כולו על 'עֲמוּ אֲנֹכִי בְּצֶרֶה' אשר כביכול הוא בעצמו עמנו בגלותנו ובגאולתנו, משום שעל ענין זה היו מבקשים בשעת הקפתן: 'אני והו הוֹשִׁיעָה נָא', שהוא תפילה שיושיע ה' את עצמו כמו שכתבו שם התוס' והריטב"א, וזהו שאנו מבקשים בהקפות: 'הושענא למענך אלינו', ועל ענין זה נסוב כל פיוט זה (ראה פתיחה לפיוט), ולכך כלל בו הפייט גם את ענין הקפת המזבח בחג הסוכות שאז היו מתפללים על כך. עוד יש לפרש, שאנו מתפללים כאן על ישועת המזבח עצמו והשכינה השורה עליו, וכמו שפירש רב האי גאון [תורתן של ראשונים ח"א עמ' 41, העתקנו לשונו בפיסקא: 'אֲנִי וְהו הוֹשִׁיעָה נָא'] בקשת 'אני והו הוֹשִׁיעָה נָא', אני ומזבח הוֹשִׁיעָה נָא, שהיו מבקשין רחמים על המזבח מפני שהוא כפרתן. [ויתכן שעל דבר זה נתכוונו כשאמרו בשעת פטירתן: 'יופי לך מזבח, יופי לך מזבח', כדתנן בסוכה שם]. וראה מש"כ בכד הקמח - ערבה: ההקפה שהיו ישראל מקיפים את יריחו בכל יום פעם אחת ובשביעי ז' פעמים, הכל היה רמז לשכינה, ע"ש. ובמחז"ו סדר סוכות אות יב: מקיפין את הבימה וכו' ונותנין עליה ספר תורה, לומר שם שמים אנו סובבים. 221. תהלים קיח, כז. 222. 'עוֹמְסֵי קָאֵי עַל אִיגוּד הַלּוּלָב עִם הַמִּינִים, שְׁעוֹמְסִים וְנוֹשְׂאִים יָחַד. וּלְפִירוֹשׁ זֶה,

לְהִקִּיף מִזְבֵּחַ' - היינו, שמעלה עליו הכתוב כאילו בנה מזבח והקריב עליו. ולכן הקדים הרוקח מימרא זו. [ולא רצה הרוקח לפרש 'להקיף מזבח' כפשוטו שהיו מקיפין בכל יום את המזבח, שכבר אמר זאת הפייט בתחילה: 'פְּהוֹשַׁעַת סוֹבְבֵי מִזְבֵּחַ']. 223. והיינו שהם פירשו 'עוֹמְסֵי מַלְשׁוֹן מִשָּׂא, כמו (בראשית מד, יג): 'וַיַּעֲמֵס אִישׁ, שְׁנוֹשָׂאִים עֲרֻבוֹת אֲרוּכוֹת וְגִדּוּלוֹת מֵאֵד. 'לְהִקִּיף מִזְבֵּחַ' - כמו שהיו זוקפין את המזבח מסביב בערבות ארוכות]. 224. מנהגים ישנים מדורא עמ' 159, מנהגים דבי מהר"ם סדר הושע"ר [וגרסתו בפייט: 'עוֹמְסֵי עֶרְבָה']. וכע"ז כתב באליה רבה סי' תרסד סקט"ז בשם ספר אמרכל. [בליקוטים מהלכות אמרכל (סוף הל' סוכה), שלפנינו מובא רק תחילת המאמר]. ובחיי אדם כלל קנג ס"ג הביאו, וכתב: מזה תראה, כמה טועים המנתקים העלין מן הבדים וחותרין אותו מלמטה שלא יהיה ארוך, דאדרבה יותר מצוה בארוכה, ובעלין הרבה, שהוא מצוה מן המובחר ונוי מצוה. וע"ע רש"י סוכה מד, ב שכתב: והשתא נהגו להביא מורביות ענפים ארוכים ויפים, שמנכרא מצוה בעין יפה. 225. בסוכה שם תנא: רבות וארוכות, וגבוהות אחד עשר אמה, כדי שיהיו גוחות על המזבח אמה, ע"ש שלמדו כן מקרא: 'אֲסִרוּ חֹג בְּעִבְתֵּימָם עַד קִרְנוֹת הַמִּזְבֵּחַ', אלמא היה גובהן אחד עשר אמות, כדי שיעלו למעלה מן המזבח. וצ"ע. 226. והיינו 'לְהִקִּיף מִזְבֵּחַ',

הדפסה ברזולוצית מסך - להדפסה איכותית הדפס ישירות מן התכנה
אוצר מפרשי ההושענות מכון ירושלים עמוד מס': 356 הודפס ע"י אוצר החכמה

שהפרות אמרו: 'מזמור שירו לה' שיר
הַדָּשׁ כִּי נִפְלְאוֹת עָשָׂה הוֹשִׁיעָה לוֹ יְמִינוֹ
וְזָרַע קִדְשׁוֹ'²⁵⁰. כדאמרינן במסכת ע"ז²⁵¹,
מאי: 'וַיִּשְׁרְנָה הַפְּרוֹת'²⁵², אמר רבי יוחנן
משום רבי מאיר, שאמרו שירה. ומאי
שירה אמרו, אמר ר' שמעון בן לקיש:
'מזמורא יתמא'²⁵³: 'מזמור שירו לה' שיר
הַדָּשׁ כִּי נִפְלְאוֹת עָשָׂה הוֹשִׁיעָה לוֹ יְמִינוֹ
וְזָרַע קִדְשׁוֹ'²⁵⁴.

**

ובפירוש קדום פירש: **כְּהוֹשַׁעַת פְּלִאי**
אֲרוֹן כְּהִפְשֵׁע - כמו שהושעת לישראל
בשעה שנשבה ארון ה' בארץ פלשתים
שבעה חדשים. **צִעַר פְּלִשְׁת בַּחֲרוֹן אָף וְנוֹשַׁע**
- שציער הקב"ה את פלשתים בחרונו
והכם למות, ונושע הארון מידם²⁵⁵.
לכך אמר: 'פְּלִאי אֲרוֹן' - לפי ששם

בתיבת: 'פְּלִאי', דהיינו שירת 'כִּי נִפְלְאוֹת עָשָׂה',
משום שבשירה זו רמזו ישועת ה' עצמו כביכול,
וכדמסיים הקרא: 'הוֹשִׁיעָה לוֹ יְמִינוֹ וְזָרַע קִדְשׁוֹ',
[ע"ש במהרש"א ד'ימינו' הוא הארון שנושע מיד
פלשתים], וכדדרשו במדרש תהלים שם: כל זמן
שישראל בגלות כביכול ימינו של הקב"ה
משועבדת, אבל כשישראל נגאלין ראה מה כתיב:
'הוֹשִׁיעָה לוֹ יְמִינוֹ וְזָרַע קִדְשׁוֹ'. ומכאן למד הפייטן
שבגלות הארון לפלשתים, גלה עמהן הקב"ה
כביכול. וראה הערה הבאה. ²⁵⁵. היינו מידם
של פלשתים.

והנה מה שהזכיר הפייט ענין לקיחת הארון
ע"י פלשתים בפיוט זה, משום שעם גלות וישועת
הארון, גלה ונושע גם כביכול בעצמו, שזהו כל
ענין הפייט. וכ"פ בדרש ציון. וגם שם המפורש
ושבעים שמות של הקב"ה היו בארון, ע"י הערה
הבאה, 'ואני והו' הם הראשים והכוללים של כל
השבעים שמות כמש"כ הגר"א בשו"א א, ב, וי"ל
שלכך מזכירים בפייט זה את גלות ארון הברית,
שכביכול 'אני והו' גלה עמו. וכן את הפסוק
בתהלים עח, סא: 'וַיִּתֵּן לְשִׁבְיָ עֶזְרוֹ וַתִּפְאַרְתּוֹ בְּיַד
צָר', דרשו בב"ר נד, ד על הארון שהיה בשדה
פלשתים שבעה חדשים, ע"ש. ובריקאנטי דף
כו, ב כתב, דעל הפסוק הזה נתייחד 'אני והו'

כדכתיב²⁴³: 'וַיְהִי דָגוֹן נָפַל לִפְנֵי אֲרָצָה
לִפְנֵי אֲרוֹן ה'". וכתיב²⁴⁴: 'וְרָאשׁ דָּגוֹן וּשְׁתֵּי
כַפּוֹת יָדָיו כְּרִתוֹת אֶל הַמִּפְתָּן רַק דָּגוֹן
נִשְׁאַר עָלָיו'. **כְּהִפְשֵׁע** - לשון פסיעה²⁴⁵.
צִעַר פְּלִשְׁת - כשהלך וציער בפלשתים:
'וַתִּכְבֹּד יְד ה' אֶל הָאֲשֻׁדִּים וַיִּשְׁמַם וַיִּפֹּךְ
אֶתֶם בְּטַחָרִים אֶת אֲשֻׁדּוֹד וְאֶת גְּבוּלִיהָ'²⁴⁶.
וכתיב²⁴⁷: 'וַיִּשְׁלְחוּ וַיֹּאסְפוּ אֶת כָּל סָרְנֵי
פְּלִשְׁתִּים אֲלֵיהֶם וַיֹּאמְרוּ מַה נַּעֲשֶׂה לְאֲרוֹן
אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל וַיֹּאמְרוּ גַּת יֹסֵב אֲרוֹן אֱלֹהֵי
יִשְׂרָאֵל וַיִּסְבּוּ אֶת אֲרוֹן אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל. וַיְהִי
אַחֲרֵי הַסִּבּוֹ אֶתוֹ וַתְּהִי יְד ה' בְּעִיר מְהוּמָה
גְּדוֹלָה מְאֹד וַיִּפֹּךְ אֶת אֲנָשֵׁי הָעִיר מִקֶּטֶן וְעַד
גְּדוֹל וַיִּשְׁתְּרוּ לָהֶם טַחָרִים'. - זהו:
בַּחֲרוֹן²⁴⁸. **וְנוֹשַׁע** - שהביאוהו בעגלה על
ידי הפרות²⁴⁹.

ומה שיסד: 'פְּלִאי אֲרוֹן' - משום

ונפלאות, והכה את לוקחיו במכות גדולות
ומשונות. סידור של"א. ²⁴³. שמואל א ה, ג.
²⁴⁴. שם פסוק ד. ²⁴⁵. לפירוש זה יש לקרוא:
כְּהִפְשֵׁע, בשין שמאלית, שהוא מלשון פסיעה ולא
מלשון פשיעה וחטא. [ובדרש ציון פירש 'כְּהִפְשֵׁע'
- כאשר נלקח. וכפי הנראה פירש כמו שפירש
האבן עזרא בשם ר' ישועה (שמות כב, ז) הפסוק:
'עַל כָּל דְּבַר פֶּשַׁע', שיצא מרשות בעליו, כמו:
'וַיִּפְשַׁע אֱדוֹם מִתַּחַת יַד יְהוֹדָה']. ²⁴⁶. שם פסוק
ו. ובשיחה שלימה הוסיף, שיש לפרש 'צִעַר'
מלשון מיעוט, כמו (איוב יד, כא): 'יִכְבְּדוּ בָנָיו וְלֹא
יָדַע וַיִּצְעְרוּ', וכן (ירמיה ל, יט), 'וְלֹא יִצְעְרוּ', דהיינו
שמיעט את פלשתים, ע"ש. ²⁴⁷. שם פסוק ח-ט.
²⁴⁸. הרוקח ל"ג תיבת: 'אף'. וכ"ה בסידור של"א.
²⁴⁹. כדכתיב שם פרק ו. ²⁵⁰. תהלים צח, א.
²⁵¹. כד, ב. וע"ש בחי' הריטב"א שהם שרו
בלשון הקודש ממש, ומה שלא מנו זאת במשנת
אבות עם שאר נסים שנבראו בערב שבת, לפי
שכבר הזכירו פי האתון שנזכר בפירוש בתורה
והוא אב לכל כיוצא בו. ²⁵². שמואל ב ו, יב.
²⁵³. פרש"י: שלא הזכיר שם אומרו. ותוס' פירשו
שלא הזכיר על מה נאמר. ²⁵⁴. ע"ש בגמרא
דעות נוספות מאי שירה אמרו הפרות. ויש
להטעים שלכך נקט הפייט כהאי מ"ד, ורמז זאת

שהוא פלא ומופלא. כְּהִפְשֵׁעַ - כשפשעו ישראל בימי עלי, והוליוהו למלחמה, ונשבה בארץ פלשתים. ושם עשה פלאות רבות והכה אותם בטחורים²⁶².

ויש שכתב: 'כְּהוֹשַׁעַת פְּלֹאִי אֲרוֹן כְּהִפְשֵׁעַ' - בעת שהופשע ונבגד פלאי ארון, שנשבה הארון העושה פלאות, 'צֶעַר פְּלִשְׁת בְּחֶרֶן אָף וְנוֹשַׁע' - ציער אז פלשתים, כל זמן שהיה הארון תחת ידם במכת הטחורים, ובזה נושע הארון שהחזירוהו למקומו²⁶³.

כְּהוֹשַׁעַת קְהִלֹת בְּבִלָּה שְׁלַחַת רְחוּם לְמַעֲנֵם שְׁלַחַת

כְּהוֹשַׁעַת קְהִלֹת בְּבִלָּה - כמה שנאמר²⁶⁴: 'בְּבִלָּה יוֹבְאוּ וְשָׁמָּה יִהְיוּ עַד יוֹם פְּקֻדֵי אֲתָם נֶאֱמַר ה' וְהַעֲלִיתִים וְהַשִּׁיבֹתִים אֶל הַמָּקוֹם הַזֶּה'²⁶⁵.

כְּהוֹשַׁעַת קְהִלֹת - כמו שהושעת לקהלת ישראל²⁶⁶ מגלות. בְּבִלָּה

פרשה יב: אמר לו הקב"ה לאברהם: אתה נתת לו שבע כבשות, חייך שארוני מחזר בשדה פלשתים שבעה חדשים, הדא הוא דכתיב (שמואל א ו, א): 'וַיְהִי אֲרוֹן ה' בַּשָּׂדֶה פְּלִשְׁתִּים שְׁבַעַת חֳדָשִׁים'.²⁶² קמחא דאבישונא. וכע"ז בסידור של"א: 'כְּהִפְשֵׁעַ' - כאשר פשעו ישראל בזמן עלי הכהן ונגעו (אצ"ל: ופגעו) במלחמה ונלקח ארון האלהים וכו', ומה שיסד: 'כְּהִפְשֵׁעַ' לשון יחיד [ולא 'פשעו', דקאי על ישראל שחטאו], רמו לאותו פשע של אברהם וכו' [ראה הערה קודמת]. ועי' ילקוט ש שמואל א רמו קג ותנא דבי אליהו רבה פרשה יב. אבל במחזור ויטרי פירש 'כְּהִפְשֵׁעַ' - כשפשעו בו פלשתים, כמו שנאמר (ש"א ד, כא): 'גָּלָה כְּבוֹד מִיִּשְׂרָאֵל אֶל הַלְקָח אֲרוֹן הָאֱלֹהִים', כמו: 'על הלקח'. [ויתכן שפירש 'כְּהִפְשֵׁעַ' לשון לקיחה, ראה ציון 245].²⁶³ דובר שלום.²⁶⁴ ירמיה כו, כב.²⁶⁵ מחז"ו.²⁶⁶ שנקראו ישראל: 'קהלת יעקב' (דברים לג, ד). ובסידור של"א: 'כְּהוֹשַׁעַת קְהִלֹת בְּבִלָּה שְׁלַחַת' - כאשר הושעת לאותן קהילות דישראל, שנשתלחו מירושלים לבבל בימי נבוכדנצר שהחריב הבית והגלה את ישראל לבבל.

המפורש היה כתוב בקלף ומונח בארון עם ספר התורה²⁵⁶. ומנין ש'פְּלֹאִי' הן השמות, שנאמר²⁵⁷: 'לָמָּה זֶה תִּשְׁאַל לְשָׁמִי וְהוּא פְּלֹאִי'. כך אמר לו המלאך, לפי שאני משתמש בשם המפורש שפעמים אני של אש, ופעמים אני של ברד²⁵⁸, לכך אין אתה יכול לידע את שמי, והכי פירושו: כְּהוֹשַׁעַת פְּלֹאִי אֲרוֹן - כמו שהושעת את שם המפורש שנקרא 'פלאי', שהיה מונח בארון, וגם לארון עצמו. צֶעַר פְּלִשְׁת - את פלשתים, בְּחֶרֶן אָף, וְנוֹשַׁע - רצה לומר, הארון היה נושע מהם, עד שהחזירו לישראל²⁵⁹.

ומה שיסד הפייט: 'כְּהִפְשֵׁעַ' - רמו על אותו פשע, שאמר אברהם לאבימלך: 'פִּי אֶת שְׁבַע כְּבָשֹׁת תִּקַּח מִיָּדִי'²⁶⁰. כי בעבור זאת גלה הארון בארץ פלשתים שבעה חדשים²⁶¹.

ויש שכתב: פְּלֹאִי אֲרוֹן - ארון הקודש

הושיעה נא, שהוא רמו להקב"ה הנקרא 'הוא', ולשכינת עוזו הנקראת 'אני'.

²⁵⁶. כדאיתא בב"ב יד, ב: מאי דכתיב (שמואל ב ו, ב): 'אֲרוֹן הָאֱלֹהִים אֲשֶׁר נִקְרָא שֵׁם שֵׁם ה' צָבָאוֹת יֹשֵׁב הַכְּרִבִּים עָלָיו', א"ר שמעון בן יוחאי, מלמד, שהשם וכל כינויו מונחין בארון. וכתב שם רבינו גרשום, שהשם הקדוש שאין מזכירין, וכל כינויו - כל שבעים שמות של הקב"ה מונחין בארון. [ומה שהזכיר כאן המפרש ששם המפורש וספר התורה גלו עם הארון, י"ל משום שהלוחות עצמן לא היו אז בארון, כדאיתא במדרש שמואל פרשה יא, ששאל הלך וחטפן מיד גלית. אכן עי' רש"י תהלים עח, סא: 'וַיִּתֵּן לְשִׁבְיָ עֶזְרָא' - מסר הארון והלוחות ביד פלשתים].²⁵⁷ שופטים יג, יח.²⁵⁸ בילקוט שופטים רמו סט: 'וְהוּא פְּלֹאִי' - פלאי פלאים הוא עושה בי, פעמים שאני רוח, שנאמר: 'עֲשֵׂה מְלָאכָיו רוּחוֹת', פעמים שאני אש, שנאמר: 'מִשְׁרָתִיו אֵשׁ לֵהֲטֹ'.²⁵⁹ סידור של"א. [משמע קצת שפירש לשון הפייט 'וְנוֹשַׁע' שהארון נושע ויצא מישראל].²⁶⁰ בראשית כא, ל.²⁶¹ ע"כ מפירוש קדום. וכן אמרו במדרש שמואל

עליהם כאילו גלו לבבל, שנאמר²⁷⁵: 'חולי וגחוי בת ציון פיולדה פי עתה תצאי מקרנה ושכנת בשדה ובאת עד בבל שם תנצלי שם יגאלך ה' מפך איבך'.

ומה שהזכירו במדרש דוקא את גלות בבל, אף על פי שאנו משועבדים בכל הארבע מלכויות, ביאר רבי צדוק הכהן מלובלין²⁷⁶, שהנה גלות בבל מרמזת, שכל ענין הגלות הוא רק לטובת ולישועת ישראל. כמו שבגלות בבל היתה התחלת יגדיל תורה ויאדיר, ויותר זכו ישראל בבבל ממה שזכו בארץ. וכן נתגלה ליחזקאל הנביא בבבל, מה שלא נתגלה לשום נביא וחזה, כדאיתא בזהר²⁷⁷: כד נחתו לבבל, אתפתחו שמיא ושראת רוח נבואה קדישא על יחזקאל וחמא כל מה דחמא, ואמר לון לישראל הא מאריכון הכא וכל חילי שמיא ורתיכו דאתו למידר ביניכון, לא הימנוהו עד דאצטריך לגלאה כל מה דחמא, וארא כך וארא כך, ואי גלי יתיר מה דגלי כלא אצטריך, כיון דחמו ישראל כך, חדו. וכד שמעו מלין מפומיה דיחזקאל לא חיישו על גלותהון כלל, דהא

לחזקתה

בפירוש שערי אורה שער הראשון על זה המאמר: 'גלו לבבל שכינה עמהם', שנאמר: 'למענכם שלחתי בבלה', אל תקרי 'שלחתי' אלא 'שלחתי'. וכן יסד הפייט: 'בהושעת קהלות בבלה בלחתי'. רחום למענך שלחתי. וכן ייסד: 'כהושעת כנה משוררת ויושע לגוחה מצוינת ויושע' וכו' ודומה לזה ייסד הפייט: 'כהושעת מאמר והוצאתי אתכם נקוב והוצאתי אתכם', ע"ש בכ"ד. [ועי' קובץ אהל שרה לאה עמ' תקסח מש"כ ע"ד המנ"ש]. 273. רוקח. 274. פסיקתא דרב כהנא נספחים ב - פסקא אחרייתא לסוכות. 275. מיכה ד, י. 276. פרי צדיק חג הסוכות אות יח. וע"ע מה שכתב בזה בספר אפריון סוף פר' אמור. ובאור אברהם הל' מגילה וחנוכה עמ' נז ביאר דמיון ישיבת הסוכה לגלות בבל, שגלות זו היתה לזמן קבוע שבעים שנה, וכמו"כ אנו יוצאים מן הבית וגולים לסוכה לזמן קבוע, דהיינו שבעת ימים. 277. ח"ב ב, ב,

שלחתי²⁶⁷ - ששלחתם לבבל. רחום למענכם שלחתי - שנאמר²⁶⁸: 'למענכם שלחתי בבלה והורדתי בריחים', לפי שבכל מקום שגלו ישראל, גלתה שכינה עמהם²⁶⁹.

וכך אמרו חז"ל²⁷⁰: כן אתה מוצא, בכל מקום שגלו ישראל, כביכול גלתה שכינה עמהם. גלו למצרים - שכינה עמהם, שנאמר²⁷¹: 'הנגלה נגליתי אל בית אביך בהיותם במצרים'. גלו לבבל - שכינה עמהם, שנאמר: 'למענכם שלחתי בבלה'. זהו: 'בהושעת קהלות בבלה שלחתי'. רחום למענכם שלחתי - שכינתך. כדכתיב: 'פה אָמר ה' גאלכם קדוש ישראל למענכם שלחתי בבלה'²⁷³.

אוצר החכמה

* *

והנה אמרו במדרש²⁷⁴: למה עושים אנו סוכה אחר יום הכיפורים, לומר לך, שכן את מוצא בראש השנה יושב הקב"ה בדין על באי העולם, וביום הכיפורים הוא חותם את הדין, שמא יצא דינם של ישראל לגלות, ועל ידי כן הן עושין סוכה וגולין מבתיהם לסוכה, והקב"ה מעלה

267. במחזור ויטרי בנוס"א: קהילות בבלה כשילחתה. ובמנחת שי ישעיה מג, יד: 'בהושעת קהלות בבלה בלחתי. רחום למענך שלחתי'. 268. ישעיה שם. 269. פירוש קדום. 270. מכילתא בא פרשה יד. 271. שמואל א ב, כו. 272. הרד"ק בישעיה שם כתב: אני מקובל כי קריאתו: 'שלחתי' בחיר"ק השי"ן, מבנין פועל הדגוש, וכן מצאתי בכל הספרים המדויקים אשר ראיתי. אבל לפי מה שנמצא בדברי רז"ל ידמה, שהם היו קוראים 'שלחתי' בקבוץ שפתים השי"ן, שאמרו כל מקום שגלו ישראל שכינה עמהם וכו' שנאמר: 'למענכם שלחתי בבלה'. ובמנחת שי שם האריך בזה, וכתב שבאמת גרסת כל המדרשים 'שלחתי' בחיר"ק, כמו שכתוב בספרי התנ"ך שלנו, אלא שאמרו 'שלחתי' דרך דרש על דרך 'אל תקרי', ויש אִם למקרא ולמסורת, דמצינן למיקרי 'שלחתי' בקבוץ השי"ן, וכן כתב מהר"ר מתתיה דלאקרט